

بخش اوّل

کلیات برنامهٔ درسی
فرهنگ و هنر

جایگاه و نقش فرهنگ و هنر در برنامه‌ی درسی دوره‌ی متوسطه

فرهنگ چیست؟

واژه فرهنگ در «قابوس‌نامه» (از متون قرن پنجم) مترادف با هنر و به معنای آموختن و به کار بستن آمده است: «و تن خویش را بعث کن به فرهنگ و هنر آموختن؛ چیزی که ندانی بیاموزی و این تو را به دو چیز حاصل شود: یا به کار بستن آن چیز که دانی یا به آموختن آن چیز که ندانی...» فردوسی نیز فرهنگ را به معنی دانش و هنر می‌داند.

ز دانا بپرسید پس دادگر	که فرهنگ بهتر بود یا گهر؟
چنین داد پاسخ بدو رهنمون	که فرهنگ باشد زگوهر فزون
که فرهنگ، آرایش جان بود	زگوهر سخن گفتن، آسان بود
گهر بی هنر، زار و خوار است و سست	به فرهنگ، باشد روان تندرست

در کتب لغت معانی متعددی برای فرهنگ ذکر شده است؛ برای مثال در «برهان قاطع» آمده است: «بروزن و معنی فرهنگ است: علم و دانش و عقل، ادب و بزرگی و سنجیدگی و...» فرهنگ در علوم مختلف تعبیرهای متفاوتی دارد و در اینجا مجموعه‌ای پیچیده از معارف، اعتقادات، هنرها، صنایع، فنون، اخلاق، قوانین، سنن و بالاخره تمامی عادات و رفتار و ضوابطی است که فرد به عنوان عضوی از جامعه خود فرا می‌گیرد و در برابر آن جامعه وظایف و تعهداتی بر عهده دارد؛ یعنی، مجموعه‌ای که نتیجه فعالیت‌ها و ابداعات شخص او نیست بلکه به عنوان میراث گذشتگان از راه فراگیری مستقیم و غیرمستقیم به وی منتقل می‌شود.

هنر چیست؟ لفظ هنر در زبان سانسکریت از دو کلمه سو به معنای نیک و هر چیز خوب و نیک که فضایل و کمالاتی بر آن مترتب است و نر یا نره به معنای زن و مرد تشکیل شده است. این واژه وارد

زبان فارسی شده و در اوستا به شکل هونر آمده که از صفات اهورامزدا به معنای خوب و نیک است. در فارسی میانه یا پهلوی و پس از آن در دوره اسلامی، به صورت هنر و به معنای انسان کامل و فرزانه و هم به معنای کمال و فضیلت آمده است. در «لغت نامه دهخدا» هنر به معنای علم، معرفت، دانش، فضل، فضیلت، کمال، کیاست، فراست و زیرکی است (شریفزاده، ۱۳۷۸).

در دایرةالمعارف هنر به فعالیت‌هایی چون نقاشی، طراحی، گرافیک، پیکره‌سازی، معماری، موسیقی، شعر، تئاتر و سینما هنر می‌گویند.

بنابراین، هنر دو بعد دارد: یک بعد آن بر فرزاندگی، فرهیختگی و کمال دلالت دارد و بعد دیگر آن توانایی بیان احساسات، عواطف، تخیلات و تفکرات در قالب یکی از رشته‌های هنری است. آمیزه‌ای از این دو بعد، هنرمندی است که زیبایی‌های جهان را شناخته و جهان را در کمال زیبایی می‌بیند. هنرمند پیوسته در کار آفرینش زیبایی‌ها و نمایاندن زیبایی‌ها به مردم است. او خداوند سبحان را جمال مطلق و خالق همه زیبایی‌ها می‌شناسد و جهان را جلوه‌ای از جمال خالق یکتا می‌داند.

فرهنگ و هنر به عنوان یک حوزه یادگیری: برنامه درسی فرهنگ و هنر یکی از مواد مورد مطالعه دانش‌آموزان در دوره متوسطه است که در جدول مواد درسی، دو ساعت در هفته به آن اختصاص دارد. از آنجا که هدف غایی نظام تعلیم و تربیت برگرفته از دیدگاه اسلام در مورد فلسفه حیات همانا شکوفایی، تقویت و توسعه فطرت الهی جهت دستیابی به مقام خلیفه‌اللهی و قرب الهی است (برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۹)، درس فرهنگ و هنر با ایجاد فضایی آزاد، به تقویت حواس، استعدادها، خلاقیت و ظرفیت‌های نهفته هوش دانش‌آموزان کمک می‌کند تا بدین وسیله فطرت پاک ایشان به خوبی نمایان شود و خصلت‌های نیک و فضایل آنها پرورش یابد. دانش‌آموزان با انجام دادن فعالیت‌های هنری، خود، جهان و خالق جهان را بهتر می‌شناسند، حس‌زیباشناسی و فرصت‌های تصمیم‌گیری خود را توسعه می‌دهند، حواس، تخیل، هوش و منش‌های تفکر آنها نیز تقویت و استعدادها، درونی و خلاقیتشان شکوفا می‌شود.

در حوزه فرهنگ و هنر از هر یک از انواع هوش در ارتباط با هوش‌های دیگر می‌توان برای تولید و فهم آثار هنری استفاده کرد. در فرایند تولید آثار هنری، احساس، عواطف، تخیل و اندیشه توأم می‌شوند و نتیجه این همراهی، محصول هنری است که فرد تولید می‌کند.

برداشت‌های حسی و زیباشناختی فرد در ارتباط با خلقت و محیط اطراف او شکل می‌گیرند؛ یعنی در اینجا فرد از هوش طبیعت‌گرا بهره می‌برد. در نقاشی و کاردستی که با اندازه‌ها و تناسبات در فضاها، دوبعدی و سه‌بعدی سروکار دارند - بیشتر از هوش فضایی، در تربیت شنوایی، بیشتر از هوش

آوایی و در قصه و نمایش، از هوش‌های زبانی کلامی و حرکتی جسمانی استفاده می‌شود. برای یافتن قالب بیان هنری، لازم است فرد به سؤال‌های «چرا»، «به چه وسیله‌ای» و «چگونه» پاسخ گوید. هنگامی که دانش‌آموز تولیدات هنری خود را در معرض دید و قضاوت دیگران می‌گذارد، هوش‌های درون فردی و برون فردی بیشتر مطرح می‌شود. به هنگام اندیشه درباره «چیستی» و «چرایی» هنر، ارتباط آن با زیبایی‌ها و خلقت، قادر و جمال مطلق، هوش وجودگرا فعال تر است.

بهرتر است درس فرهنگ و هنر با ارتباط با طبیعت شروع شود و سپس به رشته‌های مختلف هنری بپردازد. دانش‌آموزان در کنار این رشته‌ها با میراث فرهنگی و رشته‌های هنری نیز آشنا می‌شوند. ارتباط با خلقت دانش‌آموزان را یاری می‌دهد که با مشاهده پدیده‌ها و آثار خلقت در طبیعت – که هنرمندانه در کنار هم قرار گرفته‌اند – جلوه‌های زیبای این مجموعه را درک کنند و به یگانگی حسن و جمال مطلق رهنمون شوند.

زیبایی در هر یک از پدیده‌های طبیعت به گونه‌ای است. انسان چون خلیفه خداست و صفات خداوند در وجود او به ودیعت نهاده شده، می‌تواند در حیطه درک و فهم توانایی‌های خویش، آفریننده و خلاق باشد و جمال بیافریند. گرایش فطری انسان به زیبایی‌ها نه تنها می‌تواند به خلاقیت هنری کمک کند بلکه باعث پاکی، آرامش و تلطیف روح انسان می‌شود. علاوه بر این، انگیزه‌ای برای زیباتر کردن محیط و آراستن آن به نیکی‌هاست.

از آنجا که دانش‌آموزان به فطرت الهی خود نزدیک‌ترند، این صفات را بهتر بروز می‌دهند و آثار زیباتر و جذاب‌تری می‌آفرینند. آنها با مشاهده محیط اطراف خود، شنیدن قصه‌ها و... در خیال خود دنیایی را می‌سازند. فعالیت‌های هنری برای نشان دادن این دنیای خیالی فرصت مناسبی است.

فعالیت‌های هنری علاوه بر آنکه اساس توسعه فردی و رشد متعادل شخصیت (شناختی، عاطفی، اجتماعی، اخلاقی) هستند، دانش‌آموزان را در برقراری ارتباط و کنترل عواطف خود توانا می‌سازند. فعالیت‌های هنری قلب و ذهن را پرورش می‌دهند، قدرت یادگیری و حافظه را تقویت می‌کنند و دانش‌آموزان را قادر می‌سازند که در فرصت‌های مختلف یادگیری، شناخت و تجربه‌های مفید را در کنار هم قرار دهند، آنها را سازماندهی کنند و به فهم و درک کامل‌تری نائل آیند. فعالیت‌های هنری زمینه مناسبی برای تجربه موفق در فرایند کار هستند. از این رو، فرد با آگاهی از توانایی‌های خود به اعتماد به نفس بیشتری دست می‌یابد و این نیز می‌تواند زمینه تلاش بیشتر و موفقیت در امور دیگر را فراهم آورد.

میراث فرهنگی، که گنجینه‌ای از دانش‌ها، مهارت‌ها، فنون، عواطف، زیبایی‌ها و هنرهاست، می‌تواند الهام بخش اندیشه و کار هنری ما و آیندگانمان باشد و نیز، به ما در رسیدن به ایده‌ها و آثار

جدید علمی و هنری کمک کند. برای همه کسانی که به نحوی با میراث فرهنگی سر و کار دارند، وظیفه مقدری وجود دارد و آن، اندیشیدن درباره گذشته است. اسلام خواندن سه کتاب را برای دستیابی به حقیقت به مسلمانان توصیه می‌کند: «کتاب وحی، کتاب گذشته (تاریخ) و کتاب طبیعت» (مهدی حجت، ۱۳۸۰). آثار به‌جا مانده از گذشتگان، ارزش فرهنگی و هنری بسیاری دارند. این آثار که «میراث فرهنگی» نامیده می‌شوند، در رشد و تعالی حیات امروز و فردای انسان مفید و مؤثرند و انسان‌ساز و عبرت‌آموزند. ارزش آثار فرهنگی در ارائه اطلاعات معتبر تاریخی انکارناشدنی است. توصیفات تاریخی مکتوب همیشه شفاف نیستند و همه آنچه را وجود داشته است، نشان نمی‌دهند. همچون جزئیاتی درباره کیفیت زندگی انسان و محیط طبیعی (زیست‌بوم) نسل‌های گذشته که در نتیجه پژوهش‌های باستان‌شناسی به‌دست آمده‌اند. آثار تاریخی نه تنها عامل ارائه اطلاعات هستند بلکه به کمک آنها انسان می‌تواند با نیاکان خود ارتباط عاطفی برقرار کند؛ نقشی که شاید هیچ عنصر دیگری نتواند بر عهده گیرد. این نقش در روان آدمی جایگاهی خاص برای میراث فرهنگی پدید می‌آورد. از این‌رو توجه به میراث فرهنگی در همه جوامع اهمیت دارد. در حقیقت، میراث فرهنگی هویت و شناسنامه هر قوم و ملتی است که نشان می‌دهد آن قوم و ملت چگونه زیسته و در شکل‌گیری تمدن بشری چه نقشی داشته است.

بنابراین، می‌توان گفت که هنر ظرفیت‌های فراوانی برای رشد مهارت‌های فرایندی دانش‌آموزان در اختیار معلم قرار می‌دهد. معلم با طراحی آموزشی مناسب برای ساعت درس هنر می‌تواند از قابلیت‌های مختلف این درس بهره‌گیرد.

۱- کلیه مهارت‌هایی که دانش‌آموزان در فرایند یادگیری فعال کسب می‌کنند؛ مانند مهارت‌های تفکر، مشارکت، تخیل و خلاقیت.

آشنایی با برنامه درسی هنر دوره اول متوسطه

رویکرد: دیدگاهی کلی است که در سراسر برنامه حاکم است و مانند چتری همه عناصر برنامه را پوشش می‌دهد. جهت‌گیری کلی برنامه درسی ملی شکوفایی، تقویت و توسعه فطرت الهی (نظیر خداپرستی، زیبایی دوستی، خلاقیت و...) است (برنامه درسی ملی: ۳۱). این رویکرد با نگاهی جامع به انسان زمینه‌ساز رشد متعادل او در چهار عرصه ارتباط با خدا، خود، خلق و خلقت است.

رویکرد برنامه درسی هنر یا همان تربیت هنری نیز در صدد شکوفایی فطرت دانش‌آموزان از طریق ایجاد محیط آزاد برای تقویت حواس، تخیل، خلاقیت، ظرفیت‌های نهفته هوش و تفکر، و افزایش حساسیت دانش‌آموزان نسبت به ویژگی‌ها و ابعاد زیباشناختی اشیا و پدیده‌های مختلف است. درس هنر از طریق تربیت هنری در صدد رشد و شکوفایی قابلیت‌ها و حساسیت‌های هنرمندانه دانش‌آموزان است و به آنها یاد می‌دهد که چگونه ببینند، بشنوند، ارتباط برقرار سازند و در جهت رشد و کمال حرکت کنند. در تربیت هنری علاوه بر ایجاد شرایط لازم برای رشد خلاقیت و تخیل کودکان، آشنا کردن آنها با شیوه‌های بیان و ابراز هنرمندانه، طراحی و اجرای هنری به کسب آگاهی از هنر و تاریخ آن، قدردانی از هنرمندان و آثار هنری و ارزشمند شمردن آنها توجه شده است.

تربیت هنری را به پنج موضوع کلی می‌توان تفکیک کرد که عبارت‌اند از: ۱- ارتباط با خلقت، ۲- زیبایی‌شناختی، ۳- تولید محصول هنری، ۴- آشنایی با تاریخ و میراث فرهنگی هنری ایران، ۵- نقد هنری.

مباحث زیبایی‌شناسی، تولید آثار هنری، آشنایی با تاریخ هنر و نقد هنری از مهم‌ترین عناوین آموزش هنر از دوره ابتدایی تا دوره متوسطه و بعد از آن هستند. بنابراین، سطح آموزش این مباحث متناسب با دانش‌آموزان دوره اول متوسطه است. زیبایی‌شناسی در چهار موضوع دیگر متجلی می‌شود که کودکان از طریق آنها به معیارهای زیبایی‌شناسی دست می‌یابند. در ادامه به این چهار موضوع پرداخته‌ایم.

۱- ارتباط با طبیعت: طبیعت با همه اجزا و نشانه‌هایش برای انسان، نهایت کمال و زیبایی و منبع الهام است. هوایی که استنشاق می‌کنیم، آبی که می‌نوشیم، گلی که می‌بویم، پرنده‌ای که در پرواز است، خورشیدی که هر صبح و شام طلوع و غروب می‌کند و... همه و همه از نظامی تبعیت می‌کنند که ما هم جزئی از آن هستیم. این نظم و ارتباط موجودات و عناصر موجود در خلقت نشانه ارزشمند بودن طبیعتی است که همیشه پویاست و نیرویی را در بطن خود دارد. این نیرو که بر تمامی پدیده‌ها و روابط انسان با آنها حکومت دارد، آن نظم عالی‌ای است که انسان به عنوان جزئی از کل نظام هستی، وابسته به آن و متأثر از آن است. بین انسان و خلقت، تعاملی درونی، پویا و متوازن و ارتباطی پیوسته وجود دارد و این همان نیرویی است که در فرهنگ و هنر نیز می‌توان آن را دریافت. آمیختگی با طبیعت و تأثیرپذیری از آن، در زندگی و آثار انسان هویداست. ساخته‌های بشری از آغاز تا کنون از طبیعت الهام گرفته‌اند. انسان با دقت در محیط پیرامون خود به نکات و ظرایف و اختراعات و ابداعات تازه‌ای دست یافته است. پس، توجه به طبیعت و دقت در مشاهده^۱ آن و دیدن آنچه در اطراف ماست، بر یادگیری و تجربه‌های ما تأثیر بسیار مهمی دارد. خداوند در قرآن کریم می‌فرماید:

«ان فی السموات و فی الارض لآیات للمومنین» (جائیه/۳)؛ به راستی در آسمان‌ها و زمین برای مؤمنان نشانه‌هایی هست^۲.

شناخت پدیده‌های طبیعی و پرورش دقت حواس، زمینه مناسبی برای فعالیت‌های هنری ایجاد می‌کند و ایجاد حساسیت و شناخت در ذهن کودکان، زمینه‌های رشد خلاقیت را فراهم می‌آورد. در ارتباط با طبیعت باید بتوانیم آنچه را می‌بینیم، درک و خلاصه کرده و اجزای پیچیده آن را حذف کنیم. با تفکر و تعمق در طبیعت می‌توانیم ویژگی‌های محیط اطراف خود را بشناسیم و فقط ظاهر آنها را ملاک قرار ندهیم. واقعیت طبیعت نه در ظاهر آن، بلکه در باطنش نهفته است. برای آنکه بتوانیم به باطن طبیعت پی ببریم، باید با طبیعت آشنا شویم، با آن ارتباطی حسی برقرار کنیم و عواملی

۱- مشاهده: استفاده از تمام حواس و شناخت یک پدیده است. به بیان دیگر، هر چیزی را که با چشم می‌بینیم، با سایر حواس نیز شناسایی می‌کنیم و از تجربه‌های قبلی هم در شناخت آن کمک می‌گیریم.

۲- «و جعلنا اللیل و النهار آیتین فمحونا آیه اللیل و جعلنا آیه النار مبصره» (اسراء/۱۲)؛ و شب و روز را دو نشانه قرار دادیم؛ پس آیت شب را محو کردیم و آیت روز را روشنی بخش و نوردهنده چشم گردانیدیم.

«و فی الارض آیات للموقنین» (ذاریات/۲۰)؛ و در زمین، نشانه‌هایی است برای کسانی که یقین آوردند.

«و فی خلقکم و ما یبیت من دابة آیات لقوم یوقنون» (جائیه/۴)؛ و در آفرینش شما و آنچه از جنندگان می‌پراکند، برای مردمی که یقین دارند، نشانه‌هاست.

را که در زیبایی آن مؤثرند بشناسیم.

یکی از این عوامل، ارتباط منظم بین اجزاست که وحدت کل را به وجود می‌آورد. چنانچه حکیم ابوعلی سینا در بیان نظم هستی می‌گوید: «جنبه کمیت عناصر ایجاد کثرت می‌کند و جنبه کیفیت آنها همین کثرت را به وحدت باز می‌گرداند.» ذهن ما قادر نیست مجموعه‌ای فاقد نظم را درک کند؛ پس یکی از اهداف، یافتن نظم است؛ زیرا از این طریق به درک بهتر پدیده‌ها نائل می‌شویم.

علاوه بر این، در خلقت خداوند قرار گرفتن عوامل بصری در کنار یکدیگر زیبایی می‌آفریند. وجود وزن یا ریتم (مانند حرکت شب و روز، ضربان قلب و...)، تنوع در گونه‌ها (مانند انواع برگ‌ها و پرندگان و...)، تضاد (مانند نور با تاریکی و...)، بافت (مانند زبری و نرمی و...)، تناسب (مانند کوچکی و بزرگی اندازه‌ها و...)، شکل (مانند دایره و...)، ترکیب (مانند قرار گرفتن چند جزء در کنار هم و ساختن یک کل و...)، تناسب و هماهنگی (مانند رابطه جزء با کل در یک شکل یا نقش)، همچنین تقارن (مانند تکرار یک نقش و...) از نشانه‌های زیبایی در طبیعت‌اند.

نظم در خلقت را نه فقط در جنگل، بیابان، پارک، فضای سبز و... بلکه در پدیده‌های مختلف می‌توان دید و توجه دیگران را نیز به آن جلب کرد. با آوردن یک گلدان گیاه سبز یا یک حیوان خانگی به کلاس درس یا حتی با اشاره به انسان به عنوان زیباترین آفریده خداوند، می‌توان کودکان را به شناخت ابعاد گوناگون طبیعت برانگیخت؛ زیرا تمامی مظاهر زیبایی طبیعت را در وجود انسان می‌توان یافت.

فعالیت‌های مناسب هنری در ارتباط با خلقت و الهام گرفتن از آن، ضمن افزایش حساسیت هنری دانش‌آموزان نسبت به طبیعت و زیبایی‌ها و ویژگی‌های آن، باعث لطافت بیشتر روح آنان خواهد شد. کودکان می‌توانند از عناصری چون شکل، رنگ، صدا برای ایجاد ریتم، بافت، تناسب، تعادل، تقارن و دیگر ویژگی‌های طبیعت در آثار هنری خود بهره‌گیرند.^۱

۲- زیبایی‌شناسی: هنر مبتنی بر شناخت و خلق زیبایی است و آفرینش یک اثر زیبای هنری، جز با شناخت مفهوم جمال و زیبایی میسر نمی‌شود. با بیان واقعیت‌های زیبا و بیان زیبای واقعیت‌ها و خلق زیبایی‌هایی که وجود خارجی ندارند، هنر از مرحله تقلید از طبیعت هم فراتر می‌رود.

ما در عالم خلقت و طبیعت محسوس با هزاران نوع زیبایی روبه‌رو هستیم؛ زیبایی گل‌ها، درخت‌ها، کوه‌ها، آسمانی که بالای سرماست، سپیده‌دم، طلوع آفتاب شفق و...

هر یک از حواس نوعی از زیبایی را درک می‌کند. اساساً مصداق خوب در حس، درک زیبایی

۱- برای آشنایی بیشتر به بخش‌های تربیت شنوایی، نقاشی و کار دستی مراجعه شود.

توسط آن حس است؛ خوب از منظر حس بینایی، یک منظره زیبا، از منظر حس شنوایی صدایی زیبا، از منظر حس لامسه لمس کردن بافتی زیبا، از منظر حس چشایی یک مزه مطبوع، و از منظر حس بویایی یک بوی خوش است.

اگرچه «زیبایی» در فرهنگ‌های مختلف تعریف‌های متفاوتی دارد، نکته‌ای که نمی‌توان آن را انکار کرد این است که تا وقتی میان اجزاء یک شیء یا پدیده نوعی نظم، انسجام، تقارن، توازن، هماهنگی و تناسب نباشد، آن شیء یا پدیده زیبا به نظر نمی‌آید.

انسان خود زیباترین آفریده خداوند است و خداوند عالم را در زیباترین صورت ممکن آفریده و در آن صورتگری نموده است: «هو الله الخالق الباری المصور له الاسماء الحسنی» (حشر/۲۴)؛ او خدای خالق هستی بخش صورتگر است که بهترین نام‌ها و صفات از آن اوست. به بیان دیگر، صورت شما را خلق کرد؛ آن هم نه به هر صورتی، بلکه به زیباترین صورت‌ها: «خلق السموات و الارض بالحق و صورکم فاحسن صورکم» (تغابن/۳)؛ یعنی شما را در بهترین و زیباترین صورتی که برتر از آن ممکن نیست، آفریده است. حال، انسان که خود برترین و زیباترین آفریده خداوند است، به دنبال زیبایی است و هنرمند نیز معانی را در بهترین صورتی که برای او امکان دارد، ایجاد می‌کند.

استاد مرتضی مطهری در کتاب «اهتزاز روح» اشاره کرده است که بیشتر مردم زیبایی محسوس را درک می‌کنند اما زیبایی‌های نامحسوس و معنوی بسیاری نیز وجود دارد که به قوه خیال انسان مربوط می‌شود.

این گونه است که همه هنرها کمال خود را از یک زیبایی آرمانی می‌گیرند؛ این زیبایی از آنچه در طبیعت یافت می‌شود، بالاتر است.

به تعبیری، مفهوم تربیت هنری که به هنرمتعهد و خلاق مربوط می‌شود، می‌تواند به فرایند رشد تیزبینی سرعت ببخشند و حساسیت فرد را نسبت به زیبایی افزایش دهد.

زیبایی‌ها، چه آنها که در نمایشگاه طبیعت‌اند و چه آنها که محصول فکر و ذوق انسانی‌اند، از دیدگاه اسلام محبوب و مطلوب‌اند و همه منسوب به خداوند هستند. آیه‌های متعددی در قرآن مجید زیبایی‌ها را به خدا نسبت می‌دهند و حتی محروم ساختن مردم از زیبایی‌ها را نکوهش می‌کنند: «قل من حرم زینة الله التي اخرج لعباده...» (اعراف/۳۲)

خداوند در قرآن مجید زیبایی‌های محسوس و معنوی را تذکر می‌دهد و آنها را در برابر دیدگان سر و جان انسان به تصویر می‌کشد. بنابراین، آشنا کردن کودکان با زیبایی‌های موجود در خلقت باعث شادی آنها و آماده شدنشان برای شناخت زیبایی‌های معنوی و زیبای مطلق، که همانا ذات

حضرت حق است، می‌شود. در نتیجه، کودکان می‌توانند در آثار خود، زیبایی‌ها را براساس قوه‌ی درک و شناخت خود نمود بخشند.

۳- خلق آثار هنری: انسان به‌عنوان مظهر خلاقیت و ابداع الهی و به واسطه‌ی نیروی تفکر، تخیل و قدرت آفرینندگی، ذاتاً به نوآوری علاقه‌مند است. از این‌رو، تربیت هنری رویکردی است در جهت بروز و رشد این ودیعه‌ی الهی.

به منظور ایجاد فرصت برای بروز خلاقیت در کودکان باید آنها را در یافتن راه مناسب بیان هنری آزاد گذاشت و از دادن الگوها، نقش‌ها، رنگ‌ها و حرکت‌های از پیش تعیین شده به آنان اجتناب کرد. کودکان در روند تربیت هنری و طی فرایند انجام فعالیت‌های هنری با ابزار و مواد رشته‌های گوناگون هنری آشنا می‌شوند و شیوه‌های مقدماتی کاربرد آنها را می‌آموزند اما به کمک تخیل، احساس و تفکر خود، موضوع، ابزار، مواد و شیوه‌ای را انتخاب و مطابق ذوق و سلیقه‌ی خود، آثار هنری گوناگونی را تولید می‌کنند. براین اساس، نباید انتظار داشت که همیشه این فرایند به تولید و ارائه‌ی یک محصول نهایی از پیش تعیین شده ختم شود.

کودکان در فرایند فعالیت هنری، راه‌های مناسب‌تری برای بیان احساسات خود کشف می‌کنند و ایده‌ها و احساساتشان را در قالب محصولات هنری تازه ارائه می‌دهند. بدین‌ترتیب در هر خلاقیت هنری، دانش‌آموزان بین ابزار، اشیا، تفکرات، احساسات و تخیلات خود ارتباطی تازه برقرار می‌سازند و به پدیده‌ها و اشیای پیرامون خود، نگاهی متفاوت پیدا می‌کنند. این‌گونه است که آنان با انواع صورت‌های دیداری و شنیداری و... خیال‌پردازی می‌کنند و به ابداع و خلق آثار تازه دست می‌زنند. خیال‌پردازی یکی از ویژگی‌های کودکان است. آنها در عالم خیال دنیایی برای خود می‌سازند که هنرمندان بزرگ در آرزوی بازگشت به این دنیای خیالی‌اند.

زندگی کودکان بین واقعیت و خیال نوسان دارد. نقش تخیل را در حرف‌ها، بازی‌ها، نقاشی‌ها و حتی کاردستی‌های کودکان به‌خوبی می‌توان دید. این تخیلات که بیانگر نیازها، تمایلات و آرزوها، مشکلات و ناکامی‌های کودکان است، در بروز خلاقیت‌های آنان و کاهش برخی مشکلاتشان نقش مؤثری دارد.

۴- آشنایی با تاریخ و میراث فرهنگی هنری ایران: در جریان تربیت هنری، کودکان با فرهنگ و هنر ایرانی آشنا می‌شوند. آنها آثار هنری و تاریخی و نیز آداب و رسوم و سنت‌های پسندیده‌ی کشور خود را در قالب آشنایی با میراث فرهنگی و هنری ایران می‌شناسند.^۱

۱- در دوره‌های بعد «تاریخ هنر» شامل آشنایی با فرهنگ و هنر ایران و جهان خواهد بود.

آنچه ما از گذشتگان به ارث می‌بریم، صبغه فرهنگی ندارد و فقط چیزی را که فرهنگ و عوامل فرهنگی در ساختار آنها مؤثرند، میراث فرهنگی می‌نامیم. آثار به‌جا مانده از گذشتگان، ارزش فرهنگی و هنری بسیاری دارند. این آثار که «میراث فرهنگی» نامیده می‌شوند، در رشد و تعالی حیات امروز و فردای انسان مفید و عبرت‌آموزند. آثار به‌جا مانده از گذشته، گاه جنبه مادی و ملموس دارند و گاه غیرملموس و معنوی هستند.

آثار باستانی و اشیائی را که سالیان دراز از زمان تولد و شکل‌گیری آنها می‌گذرد اما، به علت وجود مادی، عینی و پایدارشان باقی مانده‌اند و هنوز در مقابل دیدگان ما هستند، میراث فرهنگی و هنری مادی می‌نامیم. این گروه از آثار و اشیاء خود به دو بخش آثار منقول و غیرمنقول تقسیم می‌شوند. بسیاری از آثار مکتوب، اشیای قدیمی و بناها و محوطه‌های باستانی که شاهکارهای معماری، شهرسازی و... هستند، ارزش تاریخی و هنری درخور توجهی دارند.

علاوه بر آثار ملموس و مادی، میراث فرهنگی غیرملموس و معنوی هم بسیار اهمیت دارند. این آثار وجود خارجی ندارند اما مصداق‌های آنها درک‌شدنی و در دسترس است؛ مانند: زبان، باورها، اعتقادات، قصه‌ها و آداب و رسوم.

بنابراین، هنگامی که از میراث فرهنگی صحبت می‌شود، تنها، آثار و اشیای قدیمی موجود در خانه‌ها یا موزه‌ها مد نظر نیستند. میراث فرهنگی شامل تمامی تفکرات، اعتقادات، آداب و رسوم، زبان و هنر در طی زمان است و حتی انسان‌ها را که حامل دانش و فرهنگ موروثی نیاکان خود هستند و در طول زمان آنها را محفوظ داشته و به کمال رسانده‌اند، شامل می‌شود. میراث فرهنگی که گنجینه‌ای از دانش‌ها، مهارت‌ها، فنون، عواطف، زیبایی‌ها و هنرهاست، می‌تواند الهام بخش اندیشه و کار هنری ما و آیندگانمان باشد و نیز، به ما در رسیدن به ایده‌ها و آثار جدید علمی و هنری کمک کند.

نقد هنری: در «فرهنگ‌نامه ادبی» فارسی آمده است که نقد در لغت به معنای «جدا کردن سره از ناسره» و «شناخت خوب از بد» است و در اصطلاح ادبی، فنی است که به توصیف و تجزیه و تحلیل آثار ادبی و هنری و سنجش جنبه‌های کمی و کیفی و ماهوی آنها می‌پردازد. هدف نهایی نقد، داوری کردن یا دادن معیارهایی برای داوری است. منتقد علاوه بر سنجش ارزش‌ها و عیب‌های یک اثر، نکته‌های نهفته و ناگفته آن را بیان می‌کند و توضیح می‌دهد و از این نظر، در پرورش ذوق و سلیقه افراد هنرمند و هنردوست یا خوانندگان مؤثر است.

در پایان هر فعالیت هنری، لازم است کودکان را تشویق کنیم تا فعالیت و اثر هنری خود و

دانش‌آموزان دیگر را توصیف کنند و توضیحاتی برای بهتر شدن آنها بدهند. به این ترتیب، مقدمات آشنایی کودکان با نقد و تجزیه و تحلیل هنری فراهم می‌شود.

بنابراین، توصیف و توضیح فعالیت هنری انجام گرفته یا آثار هنری ارائه شده در این برنامه بسیار مهم است. دانش‌آموز فعالیت هنری یا محصول ارائه شده را توضیح می‌دهد و معلم می‌تواند در بیان موضوع به او کمک کند. توصیف موضوع کار عملی و نیز شیوه اجرای آن توسط دانش‌آموز، مهم‌ترین بخش از وارد شدن به حوزه نقد هنری است. مهم‌ترین موضوع در این مرحله از نقد هنری این است که بیش از هر چیز، نکته‌های مثبت و پسندیده فعالیت‌ها و آثار هنری دانش‌آموزان تشویق شود.

اصول حاکم بر سازماندهی محتوا

در طراحی و تدوین برنامه درسی حوزه فرهنگ و هنر، دوازده اصل مورد توجه قرار گرفته است. این اصول به شرح زیرند.

۱- اولویت صلاحیت‌ها و یادگیری‌های مشترک: این صلاحیت‌ها همان اهداف کلی است که در قالب پنج عنصر تفکر، ایمان، علم، عمل و اخلاق مبنای سازماندهی برنامه درسی هنر قرار گرفته است.

۲- ارتباط چند وجهی: علاوه بر پنج عنصر مطرح شده، چگونگی ارتباط این عناصر با عرصه‌های خود، خدا، خلق و خلقت، از دیگر اصول تهیه اهداف و محتوا و چگونگی سازماندهی محتواست.

۳- تقویت هویت ملی: با توجه به اینکه درس هنر به عنوان یک حوزه یادگیری در برنامه درسی ملی تحت عنوان «حوزه فرهنگ و هنر» مطرح شده است، تلاش می‌کند زمینه‌های باروری و ارتقای هویت ملی را، که آمیخته‌ای از فرهنگ، هنر، ارزش‌ها و باورهای ایرانی اسلامی است، فراهم آورد.

۴- توجه به تفاوت‌ها: از آنجا که جامعه ما دارای تنوع قومی و فرهنگی، اجتماعی، جغرافیای و مذهبی است و در بستر این تنوع تفاوت‌های اجتماعی و فردی مختلفی شکل می‌گیرد، لازم است برنامه درسی هنر از انعطاف‌پذیری لازم برخوردار باشد تا مریبان و متریبان بتوانند با توجه به این تفاوت‌ها، برنامه‌های درسی مناسب خود را خلق و بازپروری کنند.

۵- تنوع و تعدد منابع، روش‌ها و فرصت‌های یادگیری: توجه به نیازها، استعدادها، ظرفیت‌ها، قابلیت‌های تفکر و سبک‌های متفاوت شناختی متریبان، لزوم ایجاد تنوع فرصت‌های

یادگیری را در برنامه‌درسی فرهنگ و هنر می‌طلبد. با استفاده از روش‌های یاددهی یادگیری مختلف و مواد و منابع آموزشی متفاوت است که هر یک از دانش‌آموزان می‌تواند با توجه به ویژگی‌های فردی و روان‌شناختی خود به یادگیری بپردازد.

۶- نقش محوری مربی: مربی هنر در نقش راهبر و هدایتگر آموزشی، جایگاهی اساسی در راهنمایی و ترغیب متربیان در فرایند یاددهی یادگیری و غنی‌سازی محیط‌های یادگیری دارد.

۷- علاقه: فرصت‌های یادگیری و فعالیت‌های هنری به گونه‌ای طراحی شده‌اند که متربیان بتوانند به شناخت، توسعه و خلق در حوزه‌ی علائق خود نائل شوند. به عبارتی، فرایند خلق یک اثر هنری به آنها در تصمیم‌گیری برای حال و آینده کمک می‌کند.

۸- جامعیت محتوایی: درس هنر با تنوع رشته‌های هنری روبه‌روست. در این درس هنرهای مختلف تجسمی، سنتی، آوایی و نمایشی در کنار هم قرار گرفته‌اند. این رشته‌ها متمایز و متفاوت‌اند و مبانی خاص و کارکردهای منحصر به فردی دارند اما زیبایی و ویژگی مشترک همه آنهاست.

انتخاب و سازماندهی فعالیت‌های هنری به گونه‌ای است که زمینه‌ی مساعدی برای تجربه‌های مستقیم و دست‌اول در هر رشته و بهره‌گیری از مواهب و آثار آن، با در نظر گرفتن تفاوت‌های فردی و محیطی دانش‌آموزان فراهم می‌آورد. دانش‌آموزان ضمن انجام دادن فعالیت‌های مربوط به هر رشته، با میراث فرهنگی و هنری خود نیز آشنا می‌شوند.

۹- انعطاف‌پذیری: محتوای درس فرهنگ و هنر می‌تواند با توجه به ویژگی‌های جغرافیایی، اجتماعی، تنوع قومی و فرهنگی هر منطقه از ایران و هنرهای بومی مناطق مختلف متنوع باشد. از آنجا که مدارس، کلاس‌های درس، معلم‌ها و دانش‌آموزان در همه جا یکسان نیستند، طراحی فصل‌ها، درس‌ها و فعالیت‌های هنری در سه بخش تجویزی، نیمه تجویزی و غیر تجویزی شکل گرفته است. بخش تجویزی به فعالیت‌هایی اختصاص دارد که همه دانش‌آموزان در سراسر کشور باید انجام دهند. فعالیت‌های نیمه تجویزی به فعالیت‌های انتخابی دانش‌آموزان اختصاص دارد و بالاخره بخش غیر تجویزی شامل فعالیت‌های هنری است که دانش‌آموزان بنا بر استعدادها، توانایی‌ها و نیازهای خود و امکانات فرهنگی، اجتماعی و آموزشی‌ای که در اختیارشان قرار دارد، در صورت تمایل می‌توانند آنها را انجام دهند. لذا معلم با توجه به امکانات، وسایل، ابزار و مواد در دسترس، خواسته‌ها و توانایی‌های دانش‌آموزان و فضای کلاس و مدرسه و با در نظر داشتن رویکرد، اهداف و حفظ اصول برنامه می‌تواند خود طراحی آموزشی هر جلسه درس را انجام دهد.

بنابراین، اگر چه ترتیب دادن برنامه‌های متنوع، ایجاد فرصت‌های متعدد برای فعالیت‌های هنری

و تشویق دانش‌آموزان به مشارکت جدی در همه فعالیت‌های یادگیری، زمینه رشد هوش‌های چندگانه را در آنان فراهم می‌آورد، اعتماد به نفس آنان را نیز تقویت می‌کند و آنها را یاری می‌دهد تا توانایی‌های خود را بشناسند و رشد دهند و در فرایند تولید آثار هنری موفق شوند، به این معنا نیست که دانش‌آموز مجبور است کاری را که دوست ندارد، انجام دهد. او در انتخاب موضوع فعالیت، وسایل، ابزار و مواد، چگونگی طی فرایند فعالیت هنری، محل نشستن، انتخاب شریک و... نسبتاً آزاد است و در قبال این آزادی، مسئول انجام دادن به موقع فعالیت‌هایش است. لازم است معلم در تصمیم‌گیری و در شناخت مسئولیت‌ها به او کمک کند و همواره پاسخگوی پرسش‌هایش باشد. این آزادی و حق انتخاب شور و هیجان لازم برای انجام دادن فعالیت‌ها و حفظ نظم و انضباط را در دانش‌آموزان ایجاد می‌کند و آنها با کسب تجربه می‌توانند هنرمندانه زندگی کردن را یاد بگیرند.

۱۰- **کودک محوری**: دانش‌آموزان به طور فطری فعال و جست‌وجوگرند. لذا برنامه درسی فرهنگ و هنر بر فعالیت دانش‌آموزان تمرکز دارد. معلم باید شرایطی را فراهم آورد تا دانش‌آموزان مهارت‌های حسی، حرکتی، بیانی و قدرت تخیل و تفکر خود را طی فرایند انجام فعالیت هنری و خلق آن کشف و بیان کنند. معلم با مشاهده رفتار دانش‌آموزان در کلاس و خارج از آن، از علایق، تمایلات و تجربیات آنها آگاه می‌شود و در نتیجه، می‌تواند برای هر جلسه درس هنر برنامه‌ای کامل، متناسب با دانش‌آموزان خود طراحی و اجرا کند؛ به طوری که دانش‌آموزان قادر به انجام دادن آن باشند و احساس آزادی و حق انتخاب خود را در آن تجربه کنند.

۱۱- **پرورش خلاقیت**: خالق مطلق خداوند است که همه چیز را در زیباترین شکل خلق کرده و همه هستی تجلی وجود اوست. خداوند انسان را از همه موجودات زیباتر آفریده است، از روح خود در او دمیده، صفات خود را در او به ودیعه نهاده، کلمات را به او آموخته، امانتی را به او داده و او را جانشین خود بر روی زمین قرار داده است. پس هر انسانی ظرفیت رسیدن به کمال مطلوب را، که همان جانشینی خدا بر زمین است، دارد و به طور نسبی قادر به انجام دادن کاری خلاق است.^۱

خلاقیت را «تولید ایده یا محصولی نو» تعریف کرده‌اند. عناصر خلاقیت نیز دو گونه‌اند؛ برخی از آنها ژنتیکی و برخی نیز اکتسابی یا محیطی و اجتماعی‌اند. کودکان در سنین مختلف انواع متفاوتی از رفتارهای خلاق را نشان می‌دهند اما به طور کلی، می‌توان گفت فضایی که کودکان در آن خلاقیت خود را بروز می‌دهند و میزان خلاقیتی که نشان می‌دهند، به آموزش، تجربه و سطح پرورش

۱- آیه ۱۹ سوره بقره، (و اذ قال ربك الملائكة اني جاعل في الارض خليفة ...)

فکری و جسمی آنها بستگی دارد.

کودکان از انواع هوش برخوردارند. این هوش همراه با آموزش مناسب و کسب تجربه، مهارت‌های لازم برای خلاق بودن را در اختیار آنان قرار می‌دهد. «بزرگ‌ترین کمک معلم در پرورش خلاقیت دانش‌آموزان، کمک به آنها برای یافتن عوامل مؤثر بر خلاقیت و گسترش آنهاست. این عوامل عبارت‌اند از توانایی‌های فردی، کسب مهارت‌های انجام کار، انگیزه درونی، تفکر خلاق و فضای شاد» (ترزآ آمابلی، ۱۳۷۷).

۱۲- تلفیق رشته‌های هنری: در طبیعت، رنگ‌ها، شکل‌ها، صداها، حجم‌ها، اندازه‌ها، حرکت‌ها و... با چنان هماهنگی و نظمی درهم آمیخته‌اند که آنها را جدا از هم نمی‌توان درک کرد. در کلاس هنر نیز مجموعه‌ای از فعالیت‌های رشته‌های مختلف هنری باید به‌گونه‌ای طراحی شوند که ضمن تکمیل یکدیگر، در کنار هم زیباتر، لذت بخش‌تر، مؤثرتر و با معنا تر جلوه کنند.

۱۳- یادگیری مشارکتی: دانش‌آموزان از طریق مشارکت فعال در تجربه‌های هنری، با حوزه‌های مفهومی و مهارتی بسیاری مواجه و آشنا می‌شوند و آنها را یاد می‌گیرند. برای جلب مشارکت دانش‌آموزان باید علایق، استعدادها و نیازهای آنان را در نظر گرفت و به آنها مسئولیت داد تا در برنامه‌ریزی ساعت درس هنر سهیم باشند و اجرای برنامه‌ها و حتی طرح مقررات و اجرای نظم کلاس را بر عهده گیرند.

فعالیت‌های هنری با حواس، تخیل، تفکر و عواطف دانش‌آموزان ارتباط بسیار نزدیکی دارند. بیان هنری، ابراز عواطف درونی است؛ بنابراین، بهتر است بعضی از فعالیت‌های هنری به صورت فردی انجام شود تا هر یک از دانش‌آموزان، فرصت تجربه توانایی‌ها و مهارت‌ها، نشان دادن عواطف و هیجانات و بیان احساسات خود را به طور مستقل داشته باشد. در عین حال، دانش‌آموزان در جریان همین فعالیت‌های فردی به گونه‌های مختلف می‌توانند با هم مشارکت کنند. معلم نیز می‌تواند آنها را تشویق کند که برای انتخاب موضوع فعالیت‌های خود، با هم به گفت و گو و مشورت بپردازند و در توسعه ایده‌هایشان به یکدیگر کمک کنند. حتی با مشاهده آثار هنری یکدیگر، دیدن تصاویر مرتبط با موضوع کار یا مشاهده آثار هنری در نمایشگاه‌ها و موزه‌ها از آنها ایده بگیرند و از ابزار، وسایل و مواد در دسترس، با هم استفاده کنند. در این تعامل، رشد عاطفی و اجتماعی دانش‌آموزان بهتر صورت می‌گیرد.

در مورد فعالیت‌های گروهی لازم است آزادی و حق انتخاب شریک برای دانش‌آموزان محترم شمرده شود. تشکیل گروه و تعیین موضوع فعالیت و تقسیم مسئولیت بر عهده اعضای گروه است و معلم بر مشارکت فعال همه آنها نظارت می‌کند. لازم است گروه یک نماینده داشته باشد که اثر تولید شده

را ارائه کند و چگونگی تهیه آن را گزارش دهد. پس از تولید اثر هنری نیز بچه‌ها در گروه‌های بزرگ یا کوچک به مشاهده، بررسی و توصیف آثار بپردازند و هر کس، علاوه بر اینکه کار خود را برای دیگران توضیح می‌دهد، درباره کاری که دوستانش انجام داده‌اند، اظهار نظر کند.

اهداف برنامه درسی فرهنگ و هنر

شکوفایی فطرت و رسیدن به حیات طیبه از طریق پنج عنصر تفکر و تعقل، ایمان و باور، علم، کار و عمل، و مجاهدت و اخلاق تحقق خواهد یافت. در برنامه درسی ملی از این عناصر با عنوان «صلاحیت‌ها و یادگیری‌های مشترک» یاد شده است. صلاحیت‌های مشترک آن دسته از یادگیری‌هایی هستند که در همه حوزه‌های یادگیری حضور دارند و انتظار می‌رود تمامی دانش‌آموزان در پایان دوره‌های مختلف آموزشی به سطوحی از آنها دست یابند. با توجه به این صلاحیت‌ها اهداف پایه اول دوره اول متوسطه عبارت‌اند از:

تفکر

۱- پرورش و توسعه منش تفکر

۲- پرورش تخیل

۳- پرورش خلاقیت

۴- پرورش تفکر نقاد

۵- تقویت کشف و شهود

ایمان، باور و علایق

۱- توجه به زیبایی‌های خلقت و خالق آنها

۲- علاقه به کسب تجربه در رشته‌های مختلف هنری

۳- علاقه به تاریخ و میراث فرهنگی هنری ایران

۴- علاقه به تاریخ و میراث فرهنگی هنری جهان

۵- ارج نهادن به زیبایی‌های طبیعی و مصنوعی

علم و آگاهی

۱- آشنایی با پدیده‌های طبیعت (به عنوان بخشی از خلقت خداوند) و قواعد آن

۲- آشنایی با میراث فرهنگی هنری ایران

۳- آشنایی با میراث فرهنگی هنری جهان

- ۴- آشنایی با رشته‌های هنری
 - ۵- آشنایی با ابزار و مواد هر یک از رشته‌های هنری
- عمل (مهارت)

- ۱- توانایی مشاهده دقیق (توسعه مهارت‌های حسی)
- ۲- توانایی استفاده از مهارت‌های حرکتی ظریف
- ۳- توانایی به کارگیری قواعد زیبایی شناسی در ایجاد زیبایی در محیط پیرامون
- ۴- توانایی کاربرد ابزار و مواد، نگهداری و ایمنی آنها در هر یک از رشته‌های هنری
- ۵- توانایی بیان افکار و احساسات در قالب آثار و محصولات هنری
- ۶- توانایی تلفیق رشته‌های هنری برای بیان ایده‌های هنری
- ۷- تقویت مهارت‌های زندگی.

اخلاق

- ۱- محترم شمردن میراث فرهنگی، هنری و تمدنی ایران
- ۲- احترام گذاشتن به میراث فرهنگی، هنری و تمدنی جهان
- ۳- تقویت احساس مسئولیت‌پذیری و تعهد نسبت به انجام وظایف شخصی و اجتماعی
- ۴- تقویت انعطاف‌پذیری و تحمل افکار و عقاید دیگران
- ۵- تقویت صبر و تحمل و استقامت برای رسیدن به نتایج مورد نظر
- ۶- ارتقای حرمت خود
- ۷- تجربه لذت، شور، انبساط و بهجت ناشی از تجربه زیباشناختی.

انتظارات عملکردی

سطوح دستیابی به اهداف کلی در هر پایه و در هر درس تحت عنوان انتظارات عملکردی در ادبیات برنامه‌ریزی درسی مطرح می‌شود. به عبارتی، انتظارات عملکردی مجموعه رفتارهایی است که از دانش‌آموزان انتظار می‌رود در حین فعالیت و پس از آن از خود بروز دهند. انتظارات عملکردی درس فرهنگ و هنر بر اساس کارکرد اولیه و ثانویه درس هنر نگاشته شده است.

انتظارات عملکردی خاص با توجه به محتوای این فعالیت‌ها متفاوت است. انتظارات عملکردی عام درس هنر در همه دروس یکسان است. بنابراین، از آوردن آن در ابتدای هر درس خودداری می‌شود. این انتظارات عبارت‌اند از:

- تقویت قدرت مشاهده

- کاربرد مناسب حواس
- توجه به زیبایی‌های طبیعت به عنوان بخشی از خلقت پروردگار و لذت بردن از آن
- توجه به زیبایی‌های محیط
- شناخت نیازها، توانایی‌ها و استعدادهاى خود
- توانایی انجام دادن کار گروهی
- توانایی ایجاد نظم در محیط پیرامون خود
- توجه به عناصر بصری و قواعد زیباشناسی در طبیعت و آثار هنری
- احترام گذاشتن به میراث فرهنگی هنری ایران و نگهداری از آنها
- نقد آفرینش‌های هنری خود و دیگران
- خلق اثر هنری با الهام از طبیعت به عنوان بخشی از خلقت پروردگار
- توجه به صداها و آواهای طبیعت به عنوان بخشی از خلقت خداوند و لذت بردن از آن.

الگوی سه وجهی ساختار برنامه درسی؛ فعالیت‌های تجویزی (اجباری)، نیمه تجویزی (انتخابی) و غیر تجویزی (اختیاری)

طراحی فصل‌ها، درس‌ها و فعالیت‌های هنری در سه بخش تجویزی، نیمه تجویزی و غیرتجویزی شکل گرفته است. بخش تجویزی به فعالیت‌هایی اختصاص دارد که همه دانش‌آموزان در سراسر کشور باید انجام دهند. فعالیت‌های نیمه تجویزی به فعالیت‌های انتخابی دانش‌آموزان اختصاص دارد و بالاخره بخش غیر تجویزی به آن دسته از فعالیت‌های هنری اختصاص دارد که دانش‌آموزان بنا بر استعدادها، توانایی‌ها و نیازهای خود، و امکانات فرهنگی، اجتماعی و آموزشی و در صورت تمایل می‌توانند انجام دهند.

با توجه به رویکرد و اهداف برنامه و برای آشنایی بیشتر دانش‌آموزان با تاریخ و میراث فرهنگی هنری ایران و همچنین رشته‌های هنری مطرح در جامعه، این برنامه ذیل پنج بخش شامل هنرهای تجسمی، هنر خوشنویسی، هنرهای سنتی، هنر آوایی و هنرهای نمایشی شکل گرفته است.

در بخش هنرهای تجسمی دانش‌آموزان با طراحی، نقاشی، و عکاسی آشنا خواهند شد. در این بخش یادگیری طراحی به عنوان مادر هنرهای تجسمی ضروری است (فعالیت‌های تجویزی) اما دانش‌آموزان می‌توانند با توجه به علاقه و استعداد خود، از میان دو رشته هنری دیگر یکی را به دلخواه انتخاب کنند (فعالیت‌های نیمه تجویزی).

بخش هنرهای سنتی شامل طراحی سنتی (نقش‌های هندسی و گره‌ها)، گلیم‌بافی و سفالگری است. از این بخش نیز لازم است دانش‌آموزان طراحی سنتی (فعالیت تجویزی) را بیاموزند. همچنین می‌توانند از بین هنرهای سنتی گلیم‌بافی و سفالگری، یک رشته را با توجه به نیازها و علایق خود انتخاب کنند (فعالیت نیمه تجویزی).

هنرهای خوشنویسی، آوایی و نمایشی نیز از جمله فعالیت‌های هنری است که لازم است دانش‌آموزان با آنها آشنا شوند (تجویزی).

هر درس با اهدافی که انتظار می‌رود در پایان آن درس دانش‌آموزان به آنها دست یابند، شروع می‌شود. بدیهی است این اهداف بیشتر به اهداف اولیه درس هنر اختصاص یافته و از تکرار اهداف ثانویه در ابتدای هر درس به دلیل اشتراک بین همه دروس خودداری شده است.

بدنه اصلی درس با «فکر کنید» شروع می‌شود. این قسمت به عنوان بخش برانگیزاننده و قسمتی که با طرح سؤالات مختلف دانش‌آموزان را به تفکر در مورد موضوع مورد نظر وادار می‌کند، انگیزه لازم را برای شروع فعالیت در اختیار آنان می‌گذارد. پس از اینکه دانش‌آموزان به صورت گروهی یا فردی به سؤال مورد نظر پاسخ دادند و آمادگی لازم برای شروع فعالیت هنری را کسب کردند، بخش اصلی درس آغاز می‌شود.

فعالیت اصلی هر درس براساس رشته هنری متفاوت است. برای مثال، در بخش هنرهای تجسمی بنا بر اهداف و موضوع درس از دانش‌آموزان خواسته می‌شود طراحی، نقاشی و یا عکاسی کنند.

در سراسر کتاب دانش‌آموز طراحی فعالیت‌ها به گونه‌ای است که دانش‌آموزان در فرایند انجام یک فعالیت، مفهوم مورد نظر را کشف و یا با استفاده از خلاقیت خود مهارت‌های لازم را کسب کنند. در باره‌ای از هنرها (همچون خوشنویسی و گلیم‌بافی) که بنا بر ماهیت آنها شیوه یادگیری بیشتر استاد و شاگردی است، به ناچار از آموزش مستقیم استفاده شده است. در این گونه هنرها، لازم است هنرآموز برای استفاده از خلاقیت و نوآوری خویش در کار، مراحل خاصی را طی کند که عبور از آنها جز از طریق انجام دادن فعالیت‌ها و تمرین‌های از پیش طراحی شده و پیوسته، مقدور نیست.

بخش خودارزیابی به انجام یک فعالیت عملی اختصاص دارد که در بردارنده همه اهداف، مفاهیم و مهارت‌هایی است که دانش‌آموزان باید در انتهای درس به آنها دست یافته باشند. لذا در فرایند انجام چنین فعالیتی، که در قالب خودارزیابی مطرح می‌شود، دانش‌آموزان با یک مفهوم به طور عملی آشنا خواهند شد و می‌آموزند که چگونه میزان یادگیری خود را با توجه به اهدافی که در ابتدای هر درس آمده است، ارزشیابی کنند.

بخش تجربه‌های بیشتر با توجه به تفاوت‌های فردی و اجتماعی دانش‌آموزان شکل گرفته است (غیر تجویزی). به عبارتی، در این بخش دانش‌آموزان با تمرین‌ها و فعالیت‌های بیشتری آشنا می‌شوند و بنابر نیازها، علایق و امکانات محیط اجتماعی آموزشی فرهنگی خود از آنها استفاده می‌کنند و یادگیری‌هایشان را عمق می‌بخشند.

نقش عوامل یادگیری در آموزش هنر

معلم یا مربی

- نقش راهنما و راهبر یادگیری را برعهده دارد و متریان را با منابع یادگیری آشنا می‌کند.
- فرصت‌های مناسب یادگیری را برای متریان فراهم می‌سازد و به اجرای فعالیت‌های یادگیری سازمان و جهت می‌دهد.

- به سازماندهی فعالیت‌های گروهی و مشارکتی متریان اهمیت می‌دهد.
- عامل ایجاد انگیزه یادگیری در متریان است.
- متناسب با امکانات و محدودیت‌های ناشی از ویژگی‌های متریان، ماهیت فعالیت‌های هنری، فضای آموزشی، زمان و... از انواع روش‌های فعال یادگیری استفاده می‌کند.

محیط یادگیری

- یادگیری صرفاً در محیط مدرسه انجام نمی‌شود و محیط‌هایی مانند موزه‌ها، پارک‌ها، فضاها و موقعیت‌های طبیعی و آثار باستانی باید به منابع محیط‌های یادگیری پایه مورد استفاده قرار گیرند.
- محیط‌های یادگیری به گونه‌ای سازماندهی می‌شوند که امکان استفاده از انواع تجهیزات و امکانات مبتنی بر فناوری آموزشی در فرایند یاددهی یادگیری فراهم آید.
- فضای یادگیری باید برای متریان جذاب، نشاط آور و برانگیزاننده باشد.
- محیط یادگیری درس هنر باید به گونه‌ای انتخاب و سازماندهی شود که متریبی بتواند متناسب با توانایی‌های خود و در زمان مناسب به اهداف مورد نظر دست یابد.

دانش‌آموز

- متریبی در فرایند یاددهی یادگیری فعال است.
- فرایند یاددهی یادگیری با توجه به استعدادها، نیازها، و تجربیات یادگیرنده صورت می‌گیرد.
- به تفاوت‌های فردی در فرایند یادگیری توجه می‌شود.
- در فرایند یاددهی یادگیری از تمرین‌های گروهی برای تقویت و تثبیت آموخته‌ها استفاده می‌شود.

اصول یاددهی یادگیری

- در فرایند یاددهی یادگیری به یادگیری فعالیت‌های هنری حول محور ارتباط انسان با خود، خدا، خلق و خلقت توجه شده است.
- فرایند یاددهی یادگیری فعالیت مشارکتی و گروهی را برای متریبان امکان‌پذیر می‌سازد.
- معلم باید آفریننده راهبردهای یاددهی یادگیری باشد.
- استفاده از راهبردهای گوناگون یاددهی یادگیری زمینه‌های رشد جسمی، عاطفی، عقلی، اخلاقی، معنوی و اجتماعی را در متریبی فراهم می‌سازد.
- روش‌های یاددهی یادگیری گوناگون با توجه به ویژگی‌های جسمی، عقلی، عاطفی و اجتماعی فراگیرندگان انتخاب می‌شوند.
- روش‌های یاددهی یادگیری به گونه‌ای طراحی شده‌اند که زمینه خود راهبری در یادگیری، یادگیری همیارانه و توانایی خود ارزشیابی فردی و گروهی را فراهم سازند.
- راهبردهای یاددهی یادگیری به کلاس درس و مدرسه محدود نمی‌گردند و در مکان‌های دیگری همچون کارگاه‌ها، محیط‌های طبیعی، موزه‌ها و پارک‌ها می‌توانند به کار گرفته شوند.

روش‌های یاددهی یادگیری

بعضی از روش‌های مناسب برای طراحی فرصت‌های آموزشی و اجرای فعالیت‌های یادگیری درس هنر به شرح زیرند.

● **روش توضیحی** : با استفاده از این روش شما می‌توانید دانش‌آموزان را با ابزار و مواد مورد استفاده، چگونگی کار با آنها، چگونگی نگهداری آنها و شفاف‌سازی نکات مبهم و مشکل‌آفرین در فرایند تولید یک محصول هنری آشنا کنید.

● **روش پرسش و پاسخ** : در این روش، که به آن «روش اکتشافی» یا «سقراطی» نیز می‌گویند، سؤالات به‌گونه‌ای تنظیم می‌شوند که دانش‌آموزان را به تفکر وادارند. از این روش می‌توانید برای ایجاد انگیزه، پرورش ایده، روشن‌شدن موضوع و روش کار در رشته‌های هنری استفاده کنید.

● **روش نمایشی** : شما با استفاده از این روش می‌توانید فرایند انجام یک فعالیت هنری را به دانش‌آموزان نشان دهید و سپس از آنها بخواهید همان کار را انجام دهند. برای مثال، می‌توانید چگونگی استفاده درست از ابزار و مواد مختلف را به دانش‌آموزان نشان دهید. سپس از آنان بخواهید روش‌های دیگری برای انجام دادن بهتر فعالیت مورد نظر پیدا کنند.

● **روش ایفای نقش** : در این روش شما می‌توانید از دانش‌آموزان بخواهید خود را به جای یک

شخصیت فرضی قرار دهند و به تقلید حرکات، صدا، عواطف و شخصیت وی بپردازند. از این روش می‌توانید در برنامه‌های قصه، نمایش و تربیت شنوایی استفاده کنید.

● **روش واحد کار (پروژه):** روش واحد کار معمولاً مستلزم بررسی، جمع‌آوری اطلاعات و یافتن پاسخ برای دسته‌ای از مفاهیم است. در جریان انجام واحد کار، شما می‌توانید کلاس را از روال معمول و تصنعی موجود خارج کنید و با همکاری دانش‌آموزان در قالب فعالیت‌های کارگاهی و بحث‌های گروهی، هدف آموزشی مورد نظر را محقق نمایید.

● **گردش علمی:** می‌توانید با ترتیب دادن بازدیدها و فعالیت‌های تجربی خارج از کلاس درس و مدرسه، فرصت‌های لازم برای برانگیختن حس کنجکاوی و اکتشاف را در اختیار دانش‌آموزان قرار دهید. به طور کلی، گردش علمی می‌تواند شامل دیدار از یک باغچه، باغ، بوستان، کوه، دشت، صحرا، کارگاه، نمایشگاه، فروشگاه، موزه، ساختمان و... باشد. مشاهده محیط اطراف، حتی محیط دبستان که امکان کسب تجربه را فراهم می‌آورد نیز گردش علمی محسوب می‌شود.

در اجرای درس هنر، هرگز روش یکپارچه و کاملی برای همه فعالیت‌ها و تمامی دانش‌آموزان وجود ندارد. معلم همیشه باید توجه داشته باشد که «به چه منظور، برای کدام دانش‌آموزان و تحت چه شرایطی، می‌خواهد کدام فعالیت هنری را طراحی و در کلاس اجرا کند».

بنابراین، روش‌های یاددهی یادگیری مورد نظر برای طراحی فرصت‌ها و اجرای فعالیت‌های یادگیری متناسب با امکانات کلاس و با توجه به رویکرد، اهداف، اصول جامعیت محتوا، انعطاف‌پذیری، و... در تعامل بین معلم و دانش‌آموز انتخاب می‌شود. این روش به دانش‌آموزان اجازه می‌دهد در محیطی آزاد و به صورت فردی یا گروهی به طور فعال به طراحی و اجرای ایده‌های هنری خود بپردازند. ایجاد فضایی که دانش‌آموزان بتوانند آزادانه و با اعتماد به نفس در آن به فعالیت بپردازند، از مهم‌ترین مسائل است و آزادی و خودباوری، شادی و نشاط را برای کلاس شما به ارمغان می‌آورد.

بسته آموزشی

بسته آموزشی عبارت است از کتاب دانش‌آموز، کتاب راهنمای معلم و لوح‌های فشرده (سی‌دی) آموزشی شامل مجموعه‌های تصویری از عناصر و پدیده‌های موجود در طبیعت (گیاهان، جانوران و...) برای آشنایی بیشتر با الفبای طبیعت (نقطه، خط، سطح، حجم و...)، تاریخ و میراث فرهنگی - هنری ایران، مجموعه‌های صوتی و تصویری برای آشنایی با رشته‌های مختلف هنری و... برای افزایش دانش و مهارت‌های هنری معلمان و دانش‌آموزان.

طراحی آموزشی درس هنر

آموزش: یاددادن برای یادگرفتن مطلب یا موضوعی به قصد تغییر، و به بیان دیگر، مداخله‌ای برنامه‌ریزی شده در جهت بهبود موقعیت فرد و هدایت جریان رشد در تمام ابعاد است (جواد سلیمان‌پور، ۱۳۸۰). در آموزش لازم است ذوق و علاقه دانش‌آموزان در نظر گرفته شود تا میل به یادگرفتن در آنها به وجود آید. باید دانش‌آموزان را درگیر تفکر کرد تا خودشان آگاهانه فرایند یادگیری را طی کنند و با کشف آنچه بدان نیاز دارند، احساس موفقیت کنند.

دانش‌آموزان طی فرایند انجام فعالیت هنری و در تعامل با موضوع، ابزار و مواد و روش‌های اجرایی آثار هنری خود را خلق می‌کنند. آنها طی این فرایند مطالب بسیاری کشف می‌کنند و به این ترتیب، به احساس موفقیت و اعتماد به نفس دست می‌یابند.

ویژگی روش آموزش هنر در دوره اول متوسطه

در دهه‌های اخیر، در حوزه آموزش هنر رویکردهای متنوعی مطرح شده است. اغلب این رویکردها از روش‌های آموزش غیر مستقیم بهره‌گیری می‌کنند و در آنها تا دوره هنرستان آموزش تخصصی در رشته هنر ارائه نمی‌شود. بنابراین، تجربیات هنری در مقاطع قبل از هنرستان در جهت درک هنر و زیبایی و تقویت توانایی مشاهده و خلاقیت شاگردان صورت می‌گیرد و هدف از آنها تربیت هنرمند نیست. فعالیت‌های هنری که در سه پایه اول دبیرستان ارائه شده است، نه تنها ارتباط مناسبی میان تجربیات هنری کودکان در دوره ابتدایی و آموزش‌های تخصصی هنرستان ایجاد می‌کند بلکه زمینه‌های پرورش خلاقیت و مهارت‌های تفکر شاگردان را در عرصه‌های آموزشی دیگر فراهم می‌سازد.

در سه پایه اول دوره ابتدایی قدرت خلاقه کودکان و فعالیت‌های خودجوش آنها در جهت تربیت هنری هدایت می‌شود. در سه پایه دوم این دوره توانایی خلاقه ذهنی و علاقه به فعالیت‌های خودجوش در اغلب کودکان کاهش می‌یابد و گرایش به دید بزرگسالان در آنها ایجاد می‌شود که در پایه‌های بالاتر توسعه می‌یابد. بنابراین، ارائه برنامه‌های متنوع هنری در این مقاطع، که علاقه به انجام فعالیت‌های خلاقه را در آنها حفظ کند و باعث شکوفایی خلاقیتشان شود، ضروری است.

اغلب دانش‌آموزان سه پایه اول متوسطه آمادگی فراگیری آموزش‌های تخصصی هنری را ندارند. بنابراین، برنامه هنر این مقطع در جهت پرورش خلاقیت نوجوانان و جلب توجه و علاقه آنها به هنر و رشته‌های هنری ارائه شده است نه در جهت آموزش‌های تخصصی هنر. مهم‌ترین رکن این برنامه جلب

نمودار ۱- مراحل آموزش هنر در مقاطع تحصیلی نظام جدید آموزش و پرورش

توجه نوجوانان به هنر و زیبایی از طریق مشاهده پدیده‌های طبیعت و آثار ارزشمند هنری و پرورش خلاقیت آنها از طریق انجام دادن فعالیت‌های خلاق است. همچنین، با آگاهی از اهمیت شناخت نوجوانان از حوزه فرهنگ و هنر و ارزش میراث فرهنگی و هنری، در برنامه هنر این مقطع تحصیلی بر آثار هنر ایران، به خصوص میراث ارزشمند دوران اسلامی تأکید شده است.

کیفیت یادگیری: یافته‌های محققان نشان می‌دهد که بیشترین میزان یادگیری هنگامی صورت می‌گیرد که فرد هم‌زمان از دیدن، شنیدن و تجربه عملی بهره‌گیری کند. بنابراین، برنامه هنر که از طریق شنیدن مطالب و دیدن تصاویر و تجربه‌های عملی ارائه می‌شود، به یادگیری عمیق منجر خواهد شد. در برنامه هنر، تجربه‌های عملی را شاگردان به دلخواه انتخاب و اجرا می‌کنند تا بیشترین میزان تأثیرگذاری و یادگیری تحقق پذیرد.

توجه به فعالیت‌های پیشنهادی ارائه شده در کتاب پایه هفتم نشان می‌دهد که هدف از این یادگیری، آموزش تخصصی هنر نیست بلکه آموزش غیرمستقیم پرورش دید زیبایی شناسانه شاگردان، تقویت مهارت‌های مشاهده چند حسی و حساسیت هنری و پرورش مهارت‌های تفکر و خلاقیت آنها، اهمیت توجه به پدیده‌های طبیعی و ویژگی‌های آنها در جهت بهره‌گیری در آفرینش هنری، آشنایی با آثار هنری و انواع دست ساخته‌های بشر و کشف ویژگی‌های آنها، آشنایی با رشته‌های هنری، و ارج نهادن به زیبایی و توجه به اهمیت، ایجاد و حفظ زیبایی‌ها را هدف قرار می‌دهد. بنابراین، شاگردان به نحوی

عمل کردن	● ۸۰ درصد مباحثی که هم شنیده و هم دیده شوند و هم در یک تجربه هنری به صورت عملی انجام پذیرند، در ذهن باقی می ماند.
دیدن	● ۲۰ درصد مطالب دیده شده در ذهن فرد نقش می بندد. ● ۵۰ درصد موارد دیده و شنیده شده در ذهن افراد باقی می ماند.
شنیدن	● ۱۰ درصد مطالب شنیده شده در ذهن فرد نقش می بندد.

نمودار ۲- اهمیت آموزش هنر در یادگیری

تربیت خواهند شد که در آینده در هر رشته تخصصی به فعالیت پردازند، دقیق، متفکر و خلاق و نسبت به هنر و زیبایی حساس خواهند بود و توانایی درک آثار هنری را خواهند داشت.

ویژگی روش آموزش غیر مستقیم این است که در جریان آن، توانایی های مختلف شاگردان به کار گرفته می شود و همه می توانند ایده های شخصی خود را اجرا کنند و در اجرای فعالیت های هنری موفق شوند. در صورتی که در روش آموزش مستقیم فقط افراد معدودی که توانایی اجرای برنامه تخصصی هنری را داشتند موفق می شدند و اغلب شاگردان کلاس (که در آن زمینه توانایی نداشتند) سرخورده و دلزده می شدند. بنابراین، در برنامه جدید محدودیت ها و قالب های هنری وجود ندارد و این گونه نیست که فقط انجام فعالیت مشخصی در یک حوزه خاص پذیرفته شود بلکه ارائه انواع ایده های جدید و اجرای آنها مورد پذیرش و تشویق مریبان قرار می گیرد. به این ترتیب، توانایی های مختلف شاگردان از جمله اعتماد به نفس و خود باوری پرورش می یابد و آنها به فعالیت خلاقه در زمینه های مختلف ترغیب می شوند.

در کتاب هنر پایه هفتم به حوزه های مختلف از جمله هنرهای تجسمی پرداخته شده است. هنرهای تجسمی در مقایسه با هنرهای شنیداری مانند موسیقی یا هنرهای شنیداری دیداری مانند نمایش، سینما و پویانمایی (انیمیشن)، بیشتر بر حس بینایی انسان تکیه دارند. در هنرهایی مانند طراحی، نقاشی، مجسمه سازی و معماری طرح با استفاده از مواد مختلف ایجاد می شود و تجسم می یابد. در حوزه

تخصصی این هنرها، هنرمند بر پایه مبانی هنرهای تجسمی (عناصر و قواعد بصری)، ایده‌ها، تخیلات و احساسات هنری خود را در قالب هنری ارائه می‌کند. بنابراین، ساخت تصویر یا ایجاد حجم‌های مختلف در این رشته‌های هنری بر پایه شناخت عناصر بصری و کیفیت روابط میان آنها در ترکیب‌های گوناگون صورت می‌گیرد. در این پایه تحصیلی بر ارائه ایده‌های ذهنی و روش‌های دلخواه دانش‌آموزان در اجرای طرح‌ها تأکید شده است و آشنایی با عناصر و قواعد بصری بر اساس تجربه‌های مختلف صورت می‌گیرد. در برنامه هنر پایه هفتم از میان رشته‌های هنرهای تجسمی، طراحی، نقاشی و عکاسی ارائه شده. اجرای بخش طراحی اجباری و انتخاب بخش نقاشی یا عکاسی در کلاس به عهده شاگردان است.

طراحی آموزشی

برنامه‌ریزی و سازمان دادن به فعالیت‌هایی است که معلم و دانش‌آموزان در مسیر رسیدن به اهداف یادگیری انجام می‌دهند (نادرقلی قورچیان و دیگران، ۱۳۷۷) و در اصطلاح به آن تهیه طرح درس می‌گویند.

از نظر زمان بندی، طرح درس سالیانه، ماهانه و روزانه تنظیم می‌شود. معلم برای آنکه بتواند مدیریت یادگیری را به خوبی انجام دهد، لازم است برای خود طرح درس سالیانه، ماهانه و روزانه تنظیم کند.

تهیه طرح درس سالیانه: اگر سال تحصیلی ۹ ماه و هر ماه ۴ هفته در نظر گرفته شود، در یک هفته دو جلسه یک ساعته به درس هنر اختصاص دارد. بنابراین، جدولی با عنوان فعالیت‌های هنری سالیانه تنظیم می‌شود. این جدول هفت ستون دارد؛ در ستون اول فصل‌های سال تحصیلی به ترتیب آغاز سال تحصیلی، پاییز، زمستان و بهار قرار می‌گیرد.

در ستون دوم، ماه‌های هر فصل به ترتیب برای پاییز مهر، آبان و آذر، برای زمستان دی، بهمن و اسفند، و برای بهار فروردین و اردیبهشت نوشته می‌شود.

ستون سوم متعلق به هفته‌ها و ستون چهارم مختص به جلسه‌های درس هنر است. ستون پنجم تاریخ اجرای هر یک از فعالیت‌های هنری در کلاس است. در ستون ششم، عنوان فعالیت‌های هنری قرار دارد و در ستون هفتم، ابزار و مواد مورد نیاز برای هر فعالیت نوشته می‌شود.

با توجه به اصل انعطاف پذیری و سایر اصول برنامه، ستون ششم طرح درس سالیانه خود را مدتی قبل از اجرای هر برنامه تنظیم کنید. در تنظیم این ستون، توزیع

متناسب همه رشته‌ها و فعالیت‌های مربوط به آنها و هماهنگی با سایر دروس را مد نظر قرار دهید.

در پایان سال تحصیلی، جدول طرح درس سالیانه کامل می‌شود و نمایی از همه فعالیت‌های هنری که دانش‌آموزان با راهنمایی معلم انجام داده‌اند، فراهم می‌آید. نمونه جدول فعالیت‌های سالیانه برای فصل پاییز در صفحه بعد مشاهده می‌شود. برای دو فصل بعد نیز جداول مشابهی تنظیم کنید.

طراحی آموزشی روزانه: پس از آشنایی با طرح درس سالیانه و کسب آمادگی برای تهیه آن، برای اجرای برنامه در هر جلسه به طراحی آموزشی نیاز است. طراحی آموزشی یک جلسه درس یا طرح درس روزانه، مدل‌های مختلفی دارد. بعضی از این مدل‌ها بسیار وسیع‌اند و تمام جزئیات در آنها ثبت می‌شود. بعضی نیز خلاصه‌اند و چهارچوب کلی آنچه را در کلاس واقع می‌شود، نشان می‌دهند.

از آنجا که تربیت هنری ظرفیت‌های قابل توجهی در زمینه انعطاف‌پذیری، کودک محوری، پرورش خلاقیت و یادگیری مشارکتی دارد، محتوای آن جامع و قابلیت تلفیق درونی آن بسیار است. طراحی آموزشی آن نیز خلاصه و در حد تبیین چارچوب کلی فعالیت‌هاست.

مراحل طراحی آموزشی

طراحی آموزشی در پنج گام به ترتیب زیر اجرا می‌شود.

گام اول ایجاد انگیزه: در این مرحله، دانش‌آموزان با موضوع فعالیت آشنا می‌شوند و انگیزه لازم برای شروع فعالیت را کسب می‌کنند. جلب توجه دانش‌آموزان به تجربه‌های قبلی که با موضوع ارتباط دارد، می‌تواند به آنها برای هرچه بهتر انجام دادن فعالیت هنری کمک کند.

شما می‌توانید با هر روشی توجه دانش‌آموزان را به فعالیت جدید جلب کنید. مهم این است که دانش‌آموزان انگیزه کافی برای انجام فعالیت را کسب کنند. جلب توجه آنها به تجربیات گذشته از طریق نشان دادن یک تصویر، ابزار، وسایل و مواد مورد نیاز برای انجام فعالیت مورد نظر و یا بیان خاطره می‌تواند در این راه به شما کمک کند.

گام دوم پرورش ایده (تعیین فعالیت): فعالیت در نظر گرفته شده را برای دانش‌آموزان روشن کنید. از آنها بخواهید درباره آن به صورت فردی یا گروهی و با توجه به نوع فعالیت به تفکر، تخیل، گفت و گو و جمع‌آوری اطلاعات جهت پرورش ایده بپردازند. مهم‌ترین نکته این است که به دانش‌آموزان فرصت کافی برای فکر کردن، انتخاب کردن و تصمیم گرفتن داده شود. چنانچه انجام فعالیت مستلزم

استفاده از ابزار و مواد خاصی است، مطمئن شوید همه دانش‌آموزان آن را در اختیار دارند.

گام سوم انجام فعالیت هنری: در این مرحله، دانش‌آموزان ایده خود را به صورت فردی یا گروهی به اجرا در می‌آورند. اجرای ایده توسط دانش‌آموزان می‌تواند در قالب تولید یک اثر هنری (مثل نقاشی) و یا فرایند انجام یک فعالیت هنری (همچون نمایش) باشد.

در این مرحله نیز همچون مرحله قبل، ایجاد فضایی که دانش‌آموزان بتوانند آزادانه و با اعتماد به نفس در آن به فعالیت بپردازند، از اهم واجبات است. آزادی و خود باوری، شادی و نشاط را برای کلاس شما به ارمغان خواهد آورد.

گام چهارم و پنجم: جمع بندی و بحث و تبادل نظر در مورد محصول و یا فعالیت هنری: چنانچه فعالیت هنری به تولید یک محصول هنری بینجامد، محصولات هنری دانش‌آموزان به نمایش گذاشته می‌شود. در هر جلسه می‌توانید کارهای هنری چند نفر را (به تناسب وقت کلاس) انتخاب کنید. سپس از فرد تولید کننده کار هنری بخواهید در مورد کار خود توضیح دهد. توضیحات او در مورد مراحل مختلف انجام فعالیت شامل چگونگی فرایند ایده یابی، انتخاب ابزار و مواد و وسایل مورد نیاز و چگونگی اجرا خواهد بود. در پایان هم می‌تواند به این پرسش پاسخ دهد: «اگه دوباره بخوای این فعالیت را انجام بدی، آیا همین روش رو انتخاب می‌کنی؟» در ادامه می‌توانید از سایر دانش‌آموزان بخواهید که کار یکدیگر را مورد تجزیه و تحلیل قرار دهند.

در پایان، معلم با جمع‌بندی نظرها، نظر کلی خود را می‌دهد و راهکارهای پیشنهادی خود را برای اجرای بهتر کارها بیان می‌کند. پس از تشویق نقاط قوت اجرا و تشکر از مجریان و سایر دانش‌آموزان، همه پوشه کار خود را کامل می‌کنند.

گفت‌وگو درباره کارها و بررسی، توصیف و تجزیه و تحلیل آنها در کسب تجربه‌های هنری مفید است و دانش‌آموزان را به آرامی به سمت نقد هنری ساده سوق می‌دهد. همچنین، به آنها می‌آموزد که ضمن اظهار نظر، به نظر دیگران هم توجه کنند و احترام بگذارند.

در تهیه و اجرای طراحی آموزشی لازم است معلم به مدیریت زمان توجه کند. ساعت درسی ۵۰ دقیقه است. و معلم باید این زمان محدود را طوری سازماندهی کند که چهارگام اساسی به راحتی طی شود. معمولاً گام اول به فرصت کمی نیاز دارد اما گام‌های دوم و سوم نیازمند زمان بیشتری هستند تا فراگیرندگان بتوانند ایده‌های خود را پرورش دهند و آنها را با ابزار و موادی که در اختیار دارند، اجرا کنند و به نتیجه برسند. در فعالیت‌هایی مثل نقاشی و کاردستی گام سوم بسیار اساسی است؛ زیرا آشنایی با ابزار و مواد، روش کار و سپس فرایند تولید تا رسیدن به محصول نهایی و ارائه

آن در این مرحله انجام می‌شود. همچنین توجه داشته باشید که در طراحی و اجرای آن زمینه رشد کدام یک از هوش‌های فراگیرندگان خود را فراهم می‌آورید. دقت کنید که این زمینه با طرح چه سؤالاتی و تفکر درباره چه مطالبی و اجرای چه فعالیت‌هایی غنی‌تر خواهد شد. به اهداف درس هنر نیز توجه داشته باشید. فعالیتی که طراحی کرده‌اید و در کلاس اجرا می‌کنید، دانش‌آموزان را در رسیدن به کدام یک از این هدف‌ها کمک می‌کند؟

ارزشیابی پیشرفت تحصیلی

ارزشیابی، فرایندی نظام‌دار برای جمع‌آوری، تحلیل و تفسیر اطلاعات است (علی اکبر سیف، ۱۳۷۸). ارزشیابی فعالیت‌های هنری، شامل قضاوت درباره کیفیت فعالیت‌ها و عملکرد و کوشش‌های هنری دانش‌آموزان و محصولات هنری تولید شده توسط آنها و مقایسه نتایج حاصل با هدف‌های از پیش تعیین‌شده برنامه درسی هنر است. از آنجا که از نتایج حاصل از ارزشیابی برای بهبود فرایند یاددهی - یادگیری استفاده می‌شود، می‌توان از آن به عنوان جزئی جدایی‌ناپذیر از این فرایند نام برد.

رویکرد ارزشیابی

با توجه به ماهیت درس هنر، برای ارزشیابی از فعالیت‌های انجام شده در رشته‌های مختلف هنری، از رویکرد سنجش پویا به جای رویکردهای سنتی مرسوم - که بیشتر جنبه ایستایی دارند - استفاده شده است. در رویکردهای سنتی بیشتر بر پیامدها و نتایج تأکید می‌شود اما رویکرد سنجش پویا بر فرایندهای روان شناختی تأکید دارد. به عبارت دیگر، در این رویکرد هدف ارزشیابی بیشتر توانایی یادگیری است تا میزان مطالب یادگرفته شده.

ضرورت توصیف فعالیت و آثار هنری خلق شده

برای عمق بخشیدن به فرایند یاددهی - یادگیری فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان، ارزشیابی به عنوان بخش جدایی‌ناپذیر این فرایند باید به گونه‌ای خاص طراحی شود و اطلاعات مورد نیاز مربی و متربی طوری فراهم آید که به شناخت مسائل و مشکلات یادگیری، و روش‌های رفع این مشکلات و رسیدن به اهداف تعلیم و تربیت کمک کند. برای رسیدن به این مهم لازم است نتایج حاصل از ارزشیابی مورد تجزیه و تحلیل و توصیف قرار گیرد. علاوه بر این، از آنجا که برنامه درسی هنر و مشخصاً تربیت هنری، بیشتر به کسب مهارت‌ها و ایجاد منش‌های تفکر توجه دارد، لازم است از روش‌ها و ابزارهای کیفی مانند پوشه کار^۱، ابزارهای مبتنی بر مشاهده (مقیاس درجه‌بندی و...)، خود ارزشیابی، دیگر

۱- پوشه کار هنر مجموعه‌ای از کارهای دانش‌آموز است که تلاش‌ها و رشد و پیشرفت او را در فعالیت‌های هنری نشان می‌دهد.

ارزشیابی (همسال سنجی) و بحث و گفت‌وگوهای کلاسی استفاده شود. نتیجه اطلاعات جمع‌آوری شده با روش‌ها و ابزارهای یادشده، به معلم اجازه می‌دهد که توصیفی از فرایند فعالیت هنری و محصول هنری تولید شده، توانایی‌ها و مهارت‌های کسب شده، استعدادها، تمایلات و علایق دانش‌آموز در زمینه‌های هنری و در جهت اهداف برنامه درسی هنر تهیه کند. معلم از این طریق می‌تواند چگونگی رشد و پیشرفت هنری هر دانش‌آموز را به خود او و والدینش، اولیای مدرسه و هر یک از عناصر نظام آموزش و پرورش نشان دهد و درباره آنها به بحث بپردازد. این توصیف‌ها، که حاصل سنجش‌ها و ارزشیابی ناشی از آن است، در کارنامه و پرونده تحصیلی دانش‌آموزان ثبت می‌شود و برای شناخت، راهنمایی و هدایت آنان در آینده مورد استفاده قرار می‌گیرد.

اصول ارزشیابی فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان :

- ۱- ارزشیابی فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان به‌طور تکوینی و در جریان فعالیت‌ها انجام می‌شود.
- ۲- ارزشیابی پیشرفت هر دانش‌آموز نسبت به فعالیت‌هایی که خود او انجام می‌دهد و با توجه به اصل تفاوت‌های فردی سنجیده می‌شود.
- ۳- در ارزشیابی لازم است به نوع ابزار و وسایل و موادی که هر دانش‌آموز استفاده می‌کند، توجه شود؛ زیرا نوع و کیفیت آنها در انجام فعالیت و محصول نهایی مؤثر است.
- ۴- در ارزشیابی، رشد توانایی‌های هنری و استعدادها و تمایلات فردی دانش‌آموزان مورد توجه قرار می‌گیرد.
- ۵- در ارزشیابی، به فرایند فعالیت و به محصول نهایی طوری توجه می‌شود تا دانش‌آموزان به استمرار بخشیدن به کارها و فعالیت‌های هنری خود تشویق شوند.
- ۶- ارزشیابی فعالیت‌های هنری فرایندی پویاست که با مشارکت معلم، دانش‌آموز (خود ارزشیابی) و سایر هم‌کلاسی‌های او (دیگر ارزشیابی یا همسال سنجی) انجام می‌شود.
- ۷- در ارزشیابی فعالیت‌های هنری، ویژگی‌های هنری مثبت و برجسته کار هر دانش‌آموز مورد توجه و تأکید قرار می‌گیرد.
- ۸- تمامی فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان، جذاب و با ارزش است؛ بنابراین، از مطرح کردن قضاوت‌هایی که به باس و ناامیدی و از بین رفتن انگیزه فعالیت هنری آنها منجر می‌شود، باید پرهیز کرد.
- ۹- ارزشیابی از فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان به صورت کیفی (توصیفی) انجام می‌شود؛ بنابراین،

نباید به فعالیت‌ها و محصولات هنری آنها نمره داد.^۱

هدف‌های ارزشیابی از فعالیت‌های هنری

۱- تشخیص نیازها، علایق و استعدادهاى دانش‌آموزان برای پرورش آنها و ایجاد زمینه جهت

شکوفایی خلاقیت هنری

۲- کسب آگاهی از میزان پیشرفت هنری دانش‌آموزان و حصول اطمینان از تحقق اهداف برنامه

درسی هنر

۳- اصلاح و بهبود فرایند یاددهی - یادگیری

۴- توجه به رشد همه جانبه دانش‌آموزان و تفاوت‌های فردی در فرایند یاددهی - یادگیری

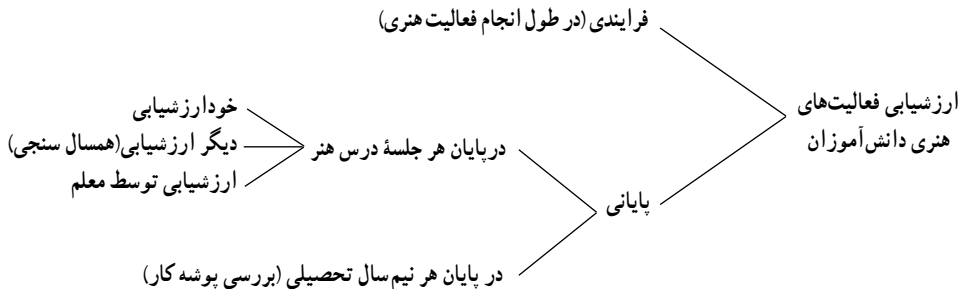
۵- تقویت اعتماد به نفس در دانش‌آموزان

۶- افزایش بهداشت روانی محیط‌های آموزش رسمی درس هنر

۷- ارتقای تحصیلی دانش‌آموزان.

چگونگی اجرای ارزشیابی فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان

ارزشیابی فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان به دو شکل فرایندی و پایانی^۲ انجام می‌شود.

معلم به وسیله ارزشیابی فرایندی می‌تواند در هر جلسه ضمن مشاهده فرایند تولید هنری دانش‌آموزان، برگه ارزشیابی فعالیت‌های هنری تعدادی از آنها را تکمیل کند. او همچنین موارد خاصی را که به نظرش می‌رسد، در این برگه ثبت می‌کند و مواردی را که از نظر او ضرورت دارند، در پوشه کار دانش‌آموزان یا دفتر یادداشت خودش می‌نویسد. همچنین، در طول هر نیمسال تحصیلی،

۱- تا زمان اجرای سراسری ارزشیابی کیفی برای کلیه دروس دوره ابتدایی، در هر نیمسال لیست نمرات هنر را مانند سایر دروس به

دفتر مدرسه بدهید.

۲- ارزشیابی پایان هر جلسه درس در طول سال تحصیلی می‌تواند به منزله ارزشیابی فرایندی یا تکوینی یا مستمر باشد.

دست کم دو مرتبه برگه ارزشیابی فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان را تکمیل می‌کند.^۱ ضرورت دارد معلم در اجرای طراحی آموزشی خود، به مدیریت زمان در هر جلسه درس هنر اهمیت دهد؛ به گونه‌ای که علاوه بر ارزشیابی‌ای که طی فرایند فعالیت هنری دانش‌آموزان انجام می‌دهد، فرصت کافی برای ارزشیابی پایانی نیز داشته باشد. در پایان هر جلسه از کلاس هنر برای فعالیت‌های هنرهای تجسمی، سنتی و خوشنویسی، شما می‌توانید به کمک بچه‌ها یک نمونه را انتخاب کنید. این انتخاب می‌تواند تصادفی باشد یا به دلیل ویژگی درخور توجه یک اثر خاص انجام گیرد؛ برای مثال، در یک اثر نقاشی، روش خاصی در رنگ‌آمیزی به کار رفته است یا خلاقیت ویژه‌ای وجود دارد که خوب است همه بچه‌ها به آن دقت کنند. در ابتدا، دانش‌آموزی که آن اثر هنری را تولید کرده است، کار خود را به سایر دانش‌آموزان نشان می‌دهد و با توضیح مختصری، مراحل انتخاب ایده، پرورش ایده و اجرای ایده خود را برای دوستانش توضیح می‌دهد: چگونه فکر کرده است؟ چگونه انتخاب کرده است؟ کار خود را از کجا و با چه ابزار و موادی شروع کرده است؟ این گفت و گو را می‌توانید به صورت گروهی ترتیب دهید.

در پایان، نوبت معلم است که علاوه بر جمع‌بندی همه نظرها، نظر خود را در مورد اثر هنری خلق شده بگوید: ویژگی‌های مثبت کار چیست؟ برای بهتر شدن کار، رعایت چه نکته‌های دیگری لازم است؟

ارزشیابی پایانی در پایان هر نیم سال نیز به بررسی پوشه کار دانش‌آموزان و ترسیم نمای کلی از میزان تحقق اهداف آموزشی برای هر یک از دانش‌آموزان اختصاص دارد.

روش و ابزارهای ارزشیابی

ابزارهای ارزشیابی از فعالیت‌ها و محصولات هنری دانش‌آموزان عبارت‌اند از:

۱- پوشه کار فعالیت‌های هنری: پوشه کار مجموعه شواهد نظام‌دار و سازمان‌یافته‌ای از فعالیت‌های دانش‌آموزان است. معلم با استفاده از این شواهد بر سطح رشد دانش، مهارت و نگرش‌های فراگیرندگان نظارت می‌کند. دانش‌آموزان در جمع‌آوری شواهد، انتخاب ملاک‌ها و قضاوت‌های ارزشی آن مشارکت دارند (ایرج خوش خلق، ۱۳۸۲).

فواید پوشه کار

۱- دانش‌آموزان را به افرادی مستقل، فعال و مسئولیت پذیر تبدیل می‌کند.

۱- به قسمت ۴- مقیاس درجه‌بندی برای ارزشیابی فعالیت‌های هنری فراگیرندگان ص ۲۴۶ مراجعه کنید.

- ۲- باعث بهبود انگیزه یادگیری می‌شود.
 - ۳- ابزار مناسب برای نشان دادن فرایند یادگیری است.
 - ۴- ابزاری برای سنجش انواع مهارت‌هاست.
 - ۵- از طریق پرورش مهارت‌های فراشناختی^۱، هوشیاری نسبت به یادگیری را ایجاد می‌کند.
 - ۶- مهارت‌های اجتماعی را پرورش می‌دهد.
 - ۷- برای معلم و دانش‌آموزان فرصت‌های گفت‌وگو ایجاد می‌کند.
 - ۸- سنجش را به آموزش پیوند می‌دهد.
 - ۹- نیم‌رخ^۲ از توانایی‌های فراگیرنده فراهم می‌آورد.
- هریک از دانش‌آموزان از ابتدای سال یک پوشه مناسب برای فعالیت‌های هنری خود تهیه می‌کند. روی این پوشه نام و نام خانوادگی و نام کلاس خود را می‌نویسد. در داخل پوشه یک برگ فهرست فعالیت‌های هنری برای ثبت فعالیت‌ها قرار می‌دهد. در این برگه تاریخ، شماره ردیف، عنوان فعالیت، و توضیح فعالیت انجام شده در هر جلسه ثبت می‌شود.
- برای فعالیت‌هایی مثل هنرهای آوایی و نمایشی که محصولی مانند نقاشی ندارد، تنها ثبت فعالیت کافی است و نمونه‌ای در پوشه کار اضافه نخواهد شد. برای بعضی از فعالیت‌ها که بزرگ‌اند و در پوشه جا نمی‌گیرند، می‌توان از یک کیسه نایلون، پاکت یا جعبه مناسب استفاده کرد. پشت هر برگه نقاشی یا کار دستی حتماً باید شناسنامه کار را نوشت و آنها را به ترتیب شماره و تاریخ در پوشه کار قرار داد. حتی جلساتی را که دانش‌آموز غایب است، می‌تواند در پوشه کار خود ثبت کند. در پایان هر نیم سال در همه پوشه‌های کار یک کلاس باید بتوان فعالیت‌های هنری را که طی نیمسال انجام شده است، مشاهده و بررسی نمود.

خود/ارزیابی: قضاوت و ارزشیابی دانش‌آموزان درباره خود و توانایی‌هایشان، فعالیت و یا اثر هنری خلق شده توسط وی است. در این نوع ارزشیابی، دانش‌آموز با انجام فعالیت «خودارزیابی» درک درستی از میزان دستیابی خود به اهداف یک فعالیت هنری خواهد داشت. علاوه بر این، لازم است معلم شرایطی را فراهم کند تا دانش‌آموزان کار هنری خود را توصیف و تجزیه و تحلیل کنند، احساسات خود را نسبت به آن بیان نمایند و در پایان بگویند برای ارائه بهتر یک فعالیت یا محصول هنری در آینده، چه کارهایی بهتر است انجام شود.

۱- مهارت‌های فراشناختی (metaCognitive) هوشیاری و آگاهی فرد نسبت به فرایند تفکر (شناخت و یادگیری) خود است.

۲- نیم‌رخ (Profile)؛ نمای کلی یک پدیده است.

اگرچه با ارائه بخشی تحت عنوان «خودارزیابی» در انتهای هر درس از کتاب دانش‌آموز و انجام آن توسط دانش‌آموزان، آنها می‌توانند درک روشنی از توانایی‌های خود در دستیابی به اهداف، مفاهیم و مهارت‌های مرتبط با فعالیت‌های هنری مختلف به دست آورند اما شما می‌توانید با استفاده از سیاهه زیر به دانش‌آموزان کمک کنید تصویر واضح‌تری از نیازها، توانایی‌ها و علایق خود داشته باشند. این سیاهه با توجه به انتظارات عملکردی عامی که در تمام رشته‌های هنری مدنظر است، تهیه شده است. از دانش‌آموزان بخواهید در پایان هر نیم‌سال تحصیلی آن را پر کنند.

سیاهه رفتار خودارزیابی دانش‌آموزان

عملکرد	نیازمند تلاش	قابل قبول	خوب	خیلی خوب
از حواس پنج‌گانه خود به درستی استفاده می‌کنم.				
توانایی مشاهده محیط پیرامون خود را دارم.				
به زیبایی‌های طبیعت به عنوان بخشی از خلقت پروردگار توجه می‌کنم و از آنها لذت می‌برم.				
نیازها، توانایی‌ها و استعدادها را خود را می‌شناسم.				
توانایی ایجاد نظم در محیط پیرامون خود را دارم.				
به میراث فرهنگی – هنری خود (بومی و ملی) احترام می‌گذارم و از آن نگهداری می‌کنم.				
می‌توانم با الهام گرفتن از طبیعت و زیبایی‌های آن در رشته‌های مختلف هنری اثری خلق کنم.				
به صداها و آواهای طبیعت به عنوان بخشی از خلقت پروردگار توجه می‌کنم و از آنها لذت می‌برم.				
می‌توانم آفرینش‌ها هنری خود و دیگران بررسی و درباره آنها اظهار نظر کنم.				

۲- دیگر ارزشیابی و ارزشیابی گروهی: در فرایند اجرای فعالیت‌های هنری در گروه‌های کاری، دانش‌آموزان به طور فعال و به صورت گروهی به بحث و تبادل نظر درمورد فرایند و نتایج حاصل از فعالیت‌های هنری خواهند پرداخت و با توجه به نتایج ارزشیابی گروهی به همکاری با یکدیگر ادامه خواهند داد.

۳- روش مشاهده رفتار: روش‌های مشاهده رفتار بسیار متنوع است. برای ثبت مشاهده رفتارهای مورد نظر در درس هنر ما از روش مقیاس درجه بندی استفاده کرده‌ایم. معلم می‌تواند در هر جلسه ضمن مشاهده فرایند تولید هنری دانش‌آموزان، برگه ارزشیابی فعالیت‌های هنری تعدادی از آنها را تکمیل کند. همچنین موارد خاصی را که ثبت آنها ضرورت دارد، در پوشه کار دانش‌آموزان یا دفتر یادداشت خود بنویسد.

برگه ارزشیابی فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان

برای هر یک از رشته‌های هنری، یک مقیاس درجه بندی^۱ تهیه شده است. مقیاس درجه بندی شیوه نظام‌داری است برای گزارش قضاوت‌های معلم درباره فعالیت‌هایی که مورد بررسی قرار می‌دهد.^۲ در مقیاس درجه بندی یا برگه ارزشیابی فعالیت‌های هنری، برای هر رشته هنری، تعدادی ویژگی، متناسب با اهداف درس‌های آن و در مقابل این ویژگی‌ها یک مقیاس چهار درجه‌ای (خیلی خوب، خوب، قابل قبول، نیازمند آموزش و تلاش بیشتر) نوشته شده است. انتظارات عملکردی مندرج در ابتدای هر درس می‌تواند در این زمینه به شما بسیار کمک کند.

خیلی خوب؛ یعنی کار خیلی خوب است و به هیچ نظارتی نیاز ندارد و بالاتر از حد انتظار است.

خوب؛ کار خوب است اما گاه نیاز به نظارت دارد و در حد انتظار است.

قابل قبول؛ یعنی کار قابل قبول است اما به نظارت فراوان یا کمک غیرمستقیم نیاز دارد.

نیازمند آموزش و تلاش بیشتر؛ یعنی کار ضعیف است و به کمک مستقیم نیاز دارد.

در هر نیمسال تحصیلی حداقل دوبار برگه ارزشیابی دانش‌آموزان را تکمیل کنید: یک بار در

طول نیمسال تحصیلی و یک بار در پایان نیمسال تحصیلی.

بار اول در طول نیم سال تحصیلی با مشاهده فرایند فعالیت‌های دانش‌آموز در تولید محصولات

۱- یک نمونه «مقیاس درجه بندی برای ارزشیابی فعالیت‌های هنری فراگیرندگان» در ص ۲۲۴ ارائه شده است اما معلم می‌تواند نمونه‌های

دیگری هم بسازد.

۲- روش‌های اندازه‌گیری و ارزشیابی آموزشی، علی اکبر سیف، ویرایش دوم - ص ۲۴۹

هنری برگه را تکمیل کنید. می‌توانید در هر جلسه درس هنر برگه چند دانش‌آموز را تکمیل کنید. به این ترتیب، در پایان یک نیمسال همه کلاس برگه تکمیل شده خواهند داشت.

در پایان نیمسال نیز از دانش‌آموزان بخواهید پوشه کار خود را کامل و مرتب همراه بیاورند. با مشارکت خودشان پوشه کار را بررسی و مجدداً برگه ارزشیابی را کامل کنید. در مورد فعالیت‌های هنری آوایی و نمایش، که محصول عینی ندارد، با مراجعه به فهرست فعالیت‌ها و طرح چند سؤال کوتاه از دانش‌آموز در مقیاس چهار درجه‌ای ارزشیابی او علامت مناسب بگذارید. در مورد فعالیت‌های نقاشی و کاردستی، که محصول عینی دارند، از دانش‌آموز بخواهید بهترین کار خود را از پوشه انتخاب و برای ارزشیابی ارائه کند. ارزیابی میزان دستیابی به اهداف ثانویه درس هنر و یا ارزشیابی مهارت‌های فرایندی که در فرایند همه فعالیت‌های یادگیری به طور مشترک وجود دارند و در همه ساعت‌های درس هنر قابل مشاهده هستند نیز به همین نحو است.

روش ارزشیابی خلاقیت دانش‌آموزان

شناخت مفاهیم درسی در رشته‌های مختلف هنری و به کارگیری یا رعایت آنها در فعالیت‌های عملی یکی از معیارهای ارزشیابی این برنامه است. برای مثال، استفاده از کادر مناسب در عکاسی یا ایجاد بافت‌های متنوع در نقاشی از معیارهای ارزشیابی است.

تربیت هنری و پرورش خلاقیت شاگردان با روش تغییر نگرش به پدیده‌های گوناگون و تقویت مهارت مشاهده و انجام فعالیت‌های هنری محقق می‌شود. بنابراین، اگر مری در طول اجرای برنامه‌های بخش هنرهای تجسمی متوجه تغییر و دگرگونی مثبتی در روش مشاهده و جست‌وجوگری شاگردان شود و یا دریابد که توجه و علاقه آنها به فعالیت‌ها یا رشته‌های هنری، تاریخ هنر ایران و میراث فرهنگی و هنری افزایش یافته است یا ببیند که نمونه‌های جالبی یافته‌اند و یا میان پدیده‌های طبیعی و آثار هنری ارتباطی کشف کرده‌اند، به آنها امتیاز ویژه‌ای می‌دهد.

با توجه به اینکه فعالیت خلاقه یکی از مهم‌ترین اهداف برنامه هنر پایه هفتم است، در ارزشیابی فعالیت‌های انجام شده، روند خلاقه در مراحل اجرا و درجه خلاقیت در محصول نهایی مورد توجه مری قرار می‌گیرد. با توجه به مطالب ارائه شده، خلاقیت به دو نحو صورت می‌گیرد:

- طراحی و اجرای پدیده‌ای جدید.
 - هر نوع تغییری که در جهت بهبود موجود ایجاد شود.
- بنابراین، ارزشیابی درجه خلاقیت محصول نهایی براساس این دو معیار انجام می‌شود.

در بخش تجسمی، طراحی‌ها و نقاشی‌هایی که جدید و بی نظیرند، نسبت به نمونه‌هایی که از پدیده‌های طبیعت الهام گرفته شده‌اند امتیاز بیشتری می‌گیرند.

همچنین هر قدر فاصله ایده هنری ارائه شده از موضوع مورد نظر بیشتر باشد، میزان خلاقیت شاگرد در انجام فعالیت بیشتر است. برای نمونه، در ارائه ایده‌های متنوع از مداد طراحی، مدادی که به شکل گیره رخت طراحی کرده‌اند یا مدادی که آن قدر نرم و انعطاف پذیر طراحی شده است که می‌توان آن را گره زد از خلاقیت بیشتری برخوردارند.

یکی دیگر از معیارهای ارزشیابی خلاقیت، ایجاد ارتباط میان پدیده‌هایی است که به طور معمول میان آنها ربط منطقی وجود ندارد؛ در تصاویر صفحه بعد به ارتباط میان مواد به کار رفته، موضوع، کاربرد و اثر طراحی شده دقت کنید.

بنابراین، هر قدر فاصله ایده خلاقانه از کاربرد یا کارکرد اصلی آن بیشتر باشد یا مورد مصرف بسیار مناسبی برای کاربرد جدید داشته باشد یا رابطه منطقی کمتری میان دو پدیده موجود باشد، میزان خلاقیت اثر بیشتر است.

همچنین استفاده مناسب از مواد در دسترس برای ارائه یک ایده خلاقه یا ایجاد رابطه‌ای جدید میان دو پدیده غیر مرتبط، مانند استفاده از سوزن منگنه برای ساختن آسمان خراش، نشانه تفکر خلاق است.

جست‌وجو برای یافتن ایده، ارائه طرح‌های ذهنی و ترسیم طرح ساده شده آنها، انتخاب بهترین

نمونه برای اجرا، تصمیم‌گیری برای شیوه اجرا (به صورت دوبعدی یا سه بعدی)، تهیه مواد و وسایل مورد نیاز و اجرای کار، مراحل طراحی خلاقه را تشکیل می‌دهند. ارزشیابی فرایندی کار هنری با توجه به مراحل مختلف طراحی انجام می‌شود و مربی نحوه انتخاب موضوع، برخورد شاگردان با موضوع انتخابی، تدارک وسایل (به خصوص استفاده از ابزار و مواد ابداعی یا اکتشافی)، تعداد طرح‌هایی که ارائه می‌کنند، کیفیت طرح نهایی و نحوه و کیفیت اجرا را در فعالیت‌های فردی و گروهی ارزیابی می‌کند و نحوه تعامل افراد و تقسیم کار را در گروه می‌سنجد. مربی اجازه می‌دهد که دانش‌آموزان آزادانه روش‌های دلخواه را برای دستیابی به نتیجه تجربه کنند و از ارائه روش خاص برای اجرای کار خودداری می‌کند. به این ترتیب، فرایند کار را در نظر می‌گیرد و تلاش آنها را برای رسیدن به نتیجه نهایی مورد توجه قرار می‌دهد. در صورتی که شاگردی موفق به اجرا نشود یا کارش در انتها خراب شود، تلاش او در تجربه راه‌های مختلف، به کارگیری مواد گوناگون، استفاده از ابزارهای ابداعی، خلاقیت در ارائه ایده‌ها و طراحی روش اجرا و... هنگام ارزشیابی مد نظر قرار می‌گیرد.

در صورتی که فعالیت انتخابی با تکنیک خاصی مانند چاپ دستی یا روش زیر لاک‌ی اجرا می‌شود، کیفیت اجرای تکنیک هم در ارزشیابی مورد توجه قرار می‌گیرد.

همچنین در فعالیت‌های آزاد که شاگردان پس از انجام دادن کار عملی در مورد بهترین کاربرد آن تصمیم‌گیری می‌کنند، ارائه ایده‌های خلاقانه امتیاز بیشتری دارد. برای مثال، دو پیشنهاد شامل نصب یک نقاشی به دیوار و چسباندن آن روی یک قطعه فیبر و کوبیدن چند میخ به آن برای تهیه یک جاکلیدی دیواری ارائه می‌شود و پیشنهاد دوم دو برابر اولی امتیاز می‌گیرد.

علاوه بر این، شرکت در گفت‌وگوهای کلاسی و ابراز عقیده درباره آثار هنری مورد بحث یا بررسی فعالیت‌های هم‌کلاسی‌ها پس از انجام کار عملی دارای امتیاز است. موفقیت در دستیابی به اهداف بخش خودارزیابی و انجام فعالیت‌های پیشنهادی در کلاس هم به کسب امتیاز روزانه منجر می‌شود. تمیز نگهداشتن خود، وسایل و فضای کارگاه یا کلاس هم در ارزشیابی نهایی مؤثر است.

ویژگی‌های منحصر به فرد شاگردانی که از خلاقیت بیشتری برخوردارند و در طول ساعات برنامه درسی هنر با ارائه ایده‌های ناب یا بیان نکات تاثیرگذار بر شور و اشتیاق شاگردان کلاس در اجرای بخش‌های مختلف کلاس می‌افزایند و انگیزه آنها را برای کار بیشتر می‌کنند هم مورد توجه مربیان محترم قرار می‌گیرد و امتیاز ویژه دارد.

سیستم ارزش گذاری فعالیت های هنری دانش آموزان به تفکیک رشته های هنری

طراحی و نقاشی

عناوین کارنامه	اهداف کلی	نشانه های تحقق	بارم بندی
آفرینش هنری	ایده یابی و پرورش ایده	<ul style="list-style-type: none"> – توانایی مشاهده در سه حوزه طبیعت، آثار هنری و مصنوعات کاربردی – توانایی ارائه ایده های متنوع، متعدد و جدید (خلاقیت). 	۶ نمره
	اجرای ایده و بیان هنری	<ul style="list-style-type: none"> – توانایی استفاده از قواعد بصری و عناصر زیبایی شناسی – توانایی بیان افکار و احساسات – اجرای ایده ها با امکانات و وسایل در دسترس 	۷ نمره
درک هنری	زیبایی شناسی	<ul style="list-style-type: none"> – درک زیبایی های طبیعت و خالق آن – درک زیبایی ها در آثار هنری 	۳ نمره
	تاریخ و میراث فرهنگی	<ul style="list-style-type: none"> – آگاهی از تاریخ و میراث فرهنگی هنری ایران – شناخت عناصر و قواعد زیبایی شناختی آثار هنری ایران – احترام گذاشتن به تاریخ و میراث فرهنگی ایران و حفظ و نگهداری آن 	۲ نمره
	نقد هنری	<ul style="list-style-type: none"> – توصیف احساسی عاطفی – توصیف قواعد و عناصر زیبایی شناسی درون یک اثر هنری 	۲ نمره
جمع			۲۰ نمره

عکاسی

عناوین کارنامه	اهداف کلی	نشانه‌های تحقق	بارم بنوی
آفرینش هنری خلاق	ایده یابی و پرورش ایده	– توانایی مشاهده طبیعت، و آثار هنری – خلاقیت در انتخاب موضوعات مناسب برای بیان تفاوت‌های عکاسی در نور طبیعی و نور مصنوعی (انتخاب موضوعاتی که نمایانگر بافت در تصویر نهایی خواهند بود، در اولویت قرار دارند.)	۳ نمره
	اجرای ایده و بیان هنری	– تنوع در انتخاب کادر برای عکاسی (استفاده از هر دو کادر عمودی و افقی): ۴ نمره – مشخص بودن موضوع عکاسی با ایجاد نقطه تأکید در عکس: ۵ نمره – تشخیص نور مناسب برای عکاسی و توانایی برطرف کردن موانع هنگام عکاسی در نور کم: ۵ نمره	۱۴ نمره
درک هنری شناسی	زیبایی شناسی	– انتخاب عکس‌های مناسب برای ارائه در کلاس از میان انبوه عکس‌های گرفته شده با توجه به تمرین ارائه شده (دانش‌آموزان باید قادر به انتخاب عکس مناسب‌تر از میان عکس‌های خود باشند.)	۱ نمره
	نقد هنری	– توانایی دانش‌آموز در بیان صحیح نظرات و ایده‌های خود و مشارکت در بحث‌های گروهی، هنگام نمایش تصاویر در کلاس	۲ نمره
جمع			۲۰ نمره

بارم بندی	نشانه‌های تحقق	اهداف کلی	عناوین کارنامه
۲ نمره	<p>– توانایی مشاهده آثار هنری؛</p> <p>– توانایی ارائه ایده‌های متنوع و متعدد (خلاقیت).</p>	ایده یابی و پرورش ایده	آفرینش هنری خلاق
۷ نمره	<p>– ترکیب: نحوه چیدمان حروف و کلمات و انتخاب کشیده درست (۴ نمره)</p> <p>– صحیح نویسی نستعلیق: اجرای صحیح شکل نستعلیق حروف و کلمات (۴ نمره)</p> <p>– مرکب برداری: به اندازه مورد نیاز هر حرف یا کلمه مرکب برداشتن؛ طوری که هنگام نگارش مرکب کم یا زیاد نیاید. (۲ نمره)</p> <p>– قدرت قلم: جسارت در اجرای حروف و کلمات طوری که لرزش دست در نگارش احساس نشود. (۲ نمره)</p> <p>– پاکیزه نویسی: تمیز نوشتن مطلب و پاکیزه بودن صفحه. (۲ نمره)</p>	اجرای ایده و بیان هنری	
۲ نمره	– شناخت گونه‌های معرفی شده خوشنویسی و درک زیبایی آنها	تاریخ و میراث فرهنگی	
۲ نمره	توصیف قواعد زیبایی شناسی درون یک اثر خوشنویسی	نقد هنری	
۲۰ نمره	جمع		

طراحی سنتی

عناوین کارنامه	اهداف کلی	نشانه‌های تحقق	بارم بندی
آفرینش هنری خلاق	ایده یابی و پرورش ایده	<ul style="list-style-type: none"> – توانایی مشاهده طبیعت و آثار هنری و الهام گرفتن از آنها – توانایی ارائه ایده‌های متنوع، متعدد و جدید (خلاقیت) مانند چرخش، بزرگ و کوچک کردن و... نقش هندسی و رنگ آمیزی آنها (۲ نمره) 	۲ نمره
	اجرای ایده و بیان هنری	<ul style="list-style-type: none"> – طراحی مناسب (صحیح) نقش‌های هندسی (ساده و گره‌ها) ۴ نمره – تکرار نقش‌های هندسی در کادر (۳ نمره) – رنگ آمیزی مناسب (رنگ آمیزی با گواش و طبق آموزش‌های رنگ شناسی و توجه به رنگ‌های سنتی ایران در معماری و کاشی‌کاری (صحیح رنگ زدن و تمیزی رنگ آمیزی در همه موارد رعایت شود). (۴ نمره) – تمیزی و اجرای کار (۲) 	۱۳ نمره
درک هنری	زیبایی شناسی	– درک قواعد هندسی و اصول زیبایی شناسی (طراحی هندسی) در آثار هنری	۱ نمره
	تاریخ و میراث فرهنگی	<ul style="list-style-type: none"> – شناخت طرح‌های هندسی در میراث فرهنگی هنری مختلف ایران – احترام گذاشتن به تاریخ و میراث فرهنگی ایران و حفظ و نگهداری از آن. 	۲ نمره
	نقد هنری	<ul style="list-style-type: none"> – توصیف احساسی عاطفی – توصیف قواعد و عناصر زیبایی شناسی درون یک اثر هنری 	۲ نمره
جمع			۲۰ نمره

گلیم بافی

عناوین کارنامه	اهداف کلی	نشانه‌های تحقق	بارم بندی
آفرینش هنری خلاق	ایده‌یابی و پرورش ایده	توانایی مشاهده طبیعت و آثار هنری و الهام گرفتن از آنها – توانایی ارائه ایده‌های متنوع، متعدد و جدید در طراحی نقش‌ها (خلاقیت)	۲ نمره
	اجرای ایده و بیان هنری	– چله پیچی مناسب (فاصله بین نخ‌های چله یکسان باشد) (۴ نمره) – بافت صحیح و مناسب (نخ‌های پود از لابه‌لای چله‌ها با یک کشش باشد و شل و سفت نشود تا در زمینه و نقش و نگارها حفره و سوراخ ایجاد نشود.) (۴ نمره) – اجرای صحیح نقش در بافته (نقشی که جهت بافت انتخاب شده و مناسب اجرا شده باشد، گلیم دچار سره نشود.) (۳ نمره) – استفاده مناسب از دفتین (دغه شانه) برای کوبیدن (۱ نمره)	۱۲ نمره
درک هنری	زیبایی شناسی	درک قواعد و اصول زیبایی شناسی در آثار هنری مختلف	۲ نمره
	تاریخ و میراث فرهنگی	– آگاهی از تاریخ و میراث فرهنگی – هنری ایران – احترام گذاشتن به تاریخ و میراث فرهنگی ایران و حفظ و نگهداری از آن	۲ نمره
	نقد هنری	– توصیف احساسی – عاطفی – توصیف قواعد و عناصر زیبایی شناسی درون یک اثر هنری	۲ نمره
جمع			۲۰ نمره

عناوین کارنامه	اهداف کلی	نشانه‌های تحقق	بارم بندی
آفرینش هنری خلاق	ایده یابی و پرورش ایده	– توانایی مشاهده در سه حوزه طبیعت، آثار هنری و مصنوعات کاربردی – توانایی ارائه ایده‌های متنوع، متعدد و جدید (خلاقیت)	۲ نمره
	اجرای ایده و بیان هنری	– آماده سازی گل مناسب (رطوبت و چسبندگی مناسب، ورز دادن) (۲ نمره) ایستایی حجم گلی (ته حجم کاملاً صاف باشد و تعادل داشته باشد و موقع ایستادن تکان نخورد) (۲ نمره). ضخامت یکنواخت دیواره حجم و اتصال مناسب (۴ نمره) خشک کردن مناسب ظرف تا پس از خشک شدن ترک ترک نشود. (۲ نمره) رنگ آمیزی مناسب (۲ نمره)	۱۲ نمره
درک هنری	زیبایی شناسی	– درک قواعد زیبایی شناسی سفال در آثار هنری	۲ نمره
	تاریخ و میراث فرهنگی	– آگاهی از تاریخ و میراث فرهنگی – هنری ایران – احترام گذاشتن به تاریخ و میراث فرهنگی ایران و حفظ و نگهداری از آن	۲ نمره
	نقد هنری	– توصیف احساسی – عاطفی – توصیف قواعد و عناصر زیبایی شناسی درون یک اثر هنری	۲ نمره
جمع			۲۰ نمره

عنوانین کارنامه	اهداف کلی	نشانه‌های تحقق	بارم بندی
آفرینش هنری خلاق	ایده یابی و پرورش ایده	– توانایی مشاهده در سه حوزه طبیعت، آثار فرهنگی هنری – توانایی ارائه ایده‌های متنوع، متعدد و جدید (خلاقیت)	۲ نمره
	اجرای ایده و بیان هنری	– ساختن یک ملودی ۱ – ساختن یک ملودی با بافت چند صدایی ۲	۳ نمره
درک هنری	زیبایی شناسی	<p>ریتم :</p> <p>– تشخیص صدای ضرب دار (ریتمیک) از غیر ریتمیک (۱ نمره)</p> <p>– تشخیص الگوهای تکرار شونده در اصوات آوایی (۲ نمره)</p> <p>ملودی :</p> <p>– تشخیص اصوات آوایی از غیر آوایی (۱ نمره)</p> <p>– تشخیص اصوات بالا و پایین (۱ نمره)</p> <p>– تشخیص سکوت‌های میان ملودی‌ها (۱ نمره)</p> <p>– تشخیص نوع کمان یا نمودار ملودی (۱ نمره)</p> <p>رنگ صوتی :</p> <p>– تشخیص تغییر رنگ صوتی در طول هر اثر (۱ نمره)</p> <p>فرم :</p> <p>– تشخیص تکرارها در طول شنیدن اثر (۱ نمره)</p> <p>بافت :</p> <p>– تشخیص بافت تک صدایی از چند صدایی (۲ نمره)</p> <p>– تشخیص تعداد صداهایی که در بافت چند صدایی شنیده می‌شود. (۲ نمره)</p>	۱۳ نمره
نقد هنری	– توصیف احساسی – عاطفی – توصیف قواعد و عناصر زیبایی شناسی درون یک اثر هنری		۲ نمره
جمع			۲۰ نمره

هنرهای نمایشی

عناوین کارنامه	اهداف کلی	نشانه‌های تحقق	بارم بندی
آفرینش هنری خلاق	ایده یابی و پرورش ایده	<p>– توانایی مشاهده محیط اجتماعی فرهنگی پیرامون، تاریخ و میراث فرهنگی هنری ایران و آثار هنری و الهام گرفتن از آنها (۲ نمره)</p> <p>– توانایی ارائه ایده‌های متنوع، متعدد و جدید برای آفرینش موقعیت (خلاقیت) (۳ نمره)</p>	۵ نمره
اجرای ایده و بیان هنری	گفت و گو نویسی (۲ نمره) شخصیت پردازی (۲ نمره) ماجرای نویسی (۲ نمره)	<p>صحنه نویسی و خوانش هر اثر (نمایشنامه خوانی) که به شرح زیر است :</p> <p>الف) درک شخصیت (۲ نمره)</p> <p>ب) بیان مناسب (۲ نمره)</p> <p>پ) احساس مناسب (۲ نمره)</p> <p>ت) خوانش درست عبارات و کلمات (۱ نمره)</p>	۱۱ نمره
درک هنری	زیبایی شناسی	– درک عناصر زیبایی شناسی صحنه	۲ نمره
	نقد هنری	– توصیف احساسی عاطفی اثر – تحلیل عناصر زیباشناسی صحنه	۲ نمره
جمع			۲۰ نمره

تعاریف عملیاتی

الف) گفت و گو نویسی : تسلط دانش آموزان بر نوشتن گفت و گو بین اشخاص و تشخیص گفت و گوی عادی با گفت و گوی نمایشی یا دیالوگ است.

ب) شخصیت پردازی : خلق شخصیت‌های نمایشی بر اساس اشخاص پیرامون است.

پ) ماجرانویسی: یعنی آنکه از دل ماجراها و وقایع پیرامون، ماجراهایی به وجود بیاید که طی آن اشخاص به اهدافی دست یابند.

ت) صحنه نویسی و خوانش اثر: نوشتن بر اساس الگوی زیر است:

آغاز _____ کشمکش _____ اوج _____ اتفاق _____ پایان

در واقع، چنین اقدامی نمایشنامه خوانی نامیده می‌شود. در نمایشنامه خوانی محورهای زیر مورد توجه قرار می‌گیرد.

الف) درک شخصیت: دانش آموزان شخصیت‌های هر اثر را بتوانند به سادگی تعریف کنند و ویژگی‌های او را برشمردند؛ اینکه شخصیت ساده است، پیچیده است، از کدام جایگاه اجتماعی برخوردار است و... .

ب) بیان مناسب: یک بازیگر باید بتواند کلمات را رسا و بدون نقص بیان کند، از لکنت دور باشد و به طور کلی جملات و گفت و گوها را به گونه‌ای ادا کند که در فواصل مختلف، به درستی شنیده شود.

پ) احساس مناسب: منظور از احساس مناسب یعنی آنکه بازیگر بتواند حس و حال هر شخصیت را متناسب با فضا و مکانی که در آن قرار گرفته است، انتقال دهد. برای مثال، سردی و گرمی هوا، عوامل مختلف محیطی و... روی احساس بازیگر و ادای جملات تأثیر می‌گذارد.

ت) خوانش درست عبارات و کلمات: همان گونه که همه ما هنگام کتاب خواندن مکث و سکوت‌ها و یا تأکیدهایی روی برخی کلمات داریم، بازیگر نیز می‌بایست جملات را درست بخواند و مکث‌ها و سکوت‌ها را رعایت کند.